

T.C. MARMARA UNIVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TUTANAK (YL – 1)

17. 12. 2009

Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Yüksek Lisans programı 261100420060018 no.lu öğrencisi Aslı UZUN' un Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 14. maddesine göre hazırlayarak Enstitü'ye verdiği "**ŞİLE YÖRESİ ŞİLE BEZİ DOKUMACILIĞININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU**" adlı tezini, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 09 Kasım 2009 günü yapılan toplantısında tayin edilen aşağıda isimleri ve imzaları bulunan biz jüri üyeleri huzurunda ilgili yönetmeliğin 15. maddesi gereğince ..... dakika süre ile savunmuş ve sonuçta;

A) Yüksek Lisans öğrencisi Aslı UZUN' un tez savunmasında ..*başarılı*..... olduğu ..*oybirliği*..... ile kararlaştırılmıştır.

B) Adı geçen öğrencinin başarısız olması halinde kendisine tezini düzeltmesi veya yeniden yazılabilmesi için ..... ay süre tanınmıştır.

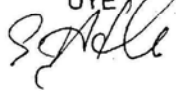
İşbu tutanak 3 (üç) nüsha tanzim edilmiş ve Enstitü Müdürlüğü' ne sunulmak üzere tarafımızdan imzalanmıştır.

Yrd. Doç.Ülkü TOKATLI AKÇA
DANIŞMAN

Yrd. Doç. Sevim ARSLAN
YEDEK ÜYE

Prof. Şerife ATLIHAN
ÜYE

Prof. Günay ATALAYER
ÜYE

Yrd. Doç. Cemile TUNA
YEDEK ÜYE (Tekstil)

MADDE 15. :

a) Tezli Yüksek Lisans programındaki bir öğrenci, elde ettiği sonuçları ilgili kurul tarafından belirlenen kurallara uygun biçimde yazmak ve tezini jüri önünde savunmak zorundadır.

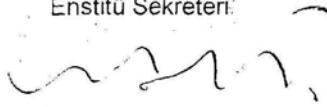
b) Yüksek Lisans tez jürisi, ilgili anasanat dalı başkanlığı' nın önerisi ve yönetim kurulu onayı ile atanır. Jüri, biri öğrencinin tez danışmanı ve en az biri yüksek öğretim kurumu içindeki başka bir anasanat dalından veya başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere üç veya beş kişiden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda ikinci tez danışmanı jüri üyesi olamaz.

c) Jüri üyeleri, söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde toplanarak öğrenciyi tez sınavına alır. Tez sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru – cevap bölümünden oluşur. Sınav süresi en az 45, en çok 90 dakikadır.

d) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla " kabul ", " red " veya " düzeltme " kararı verir. Bu karar ilgili anasanat dalı başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddelinen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Tutanağı Tanzim Eden

Neslihan POLAT
Enstitü Sekreteri

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANASANAT DALI

**ŞİLE YÖRESİ ŞİLE BEZİ DOKUMACILIĞININ
GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU**

Yüksek Lisans Tezi

Aslı Uzun

Tez Danışmanı:
Yrd. Doç.Ülkü Tokatlı Akça

İstanbul – 2009

ÖNSÖZ

İstanbul'a bu kadar yakın olup, ahşap el dokuma tezgahlarında el dokumacılığının hala sürdürülebildiği bir ilçe olduğunu öğrendiğimde çok ilgimi çekmişti. Biraz araştırdığımda yıllardır sadece adını duyduğum bu bezin geçmişinin çok eski olduğunu ve bugünkü ününün kat kat fazlasına sahip olduğunu öğrendim.

Bu yüzden lisans eğitimim sırasında da alan araştırma projesi olarak yapmayı düşündüğüm bu konuyu yüksek lisans tezi olarak daha kapsamlı araştırmaya karar verdim. Sadece Şile ilçesinde değil, birkaç bölgede daha bu isimle bez üretildiği için tez danışmanım ile birlikte konu başlığını Şile yöresi olarak belirtmeyi uygun bulduk. Yıllar içinde inişler çıkışlar yaşayan Şile bezini araştırırken de günümüzdeki durumunu anlatabilmek için konuyu bu başlık altında topladık.

Öncelikle bu araştırmayı yaparken yazılı olarak var olan kaynaklardan yararlandım. Fakat çok kaynağa ulaşamadım. Osmanlı araştırmalarının az olduğundan dolayı Şile bezi ve tarihi ile ilgili bilgileri sayıları gittikçe azalan dokuma ustaları ile görüşerek elde ettim. Hem yazılı kaynaklardan hem de sözlü görüşmelerden elde ettiğim bilgileri bu araştırmada derledim. Bu çalışma içerisinde, Şile ilçesinde araştırma yaparken çektiğim fotoğraflara, başka kaynaklardan elde ettiğim konuyla alakalı çizim ve tablolara yer verdim. Araştırmada Şile yöresi Şile bezi dokumacılığının nasıl yapıldığını, günümüzde ne durumda olduğunu, bugüne kadarki gelişimi ve bundan sonra ne olabileceği hakkında edindiğim bilgileri biraraya toplamaya çalıştım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

SUMMARY

GİRİŞ

1. İSTANBUL İLİ ŞİLE İLÇESİ.....	2
1.1. Tarihçe.....	2
1.2. Coğrafi Yapı.....	4
1.3. Kültürel ve Sosyal Yapı.....	6
2. ŞİLE'DE ŞİLE BEZİ DOKUMACILIĞI.....	8
2.1. Şile Bezi.....	14
2.1.1. Kullanılan Hammaddeler.....	14
2.1.1.1. Keten.....	14
2.1.1.2. Pamuk.....	20
2.1.2. İplik Eğirme ve Büküm İşlemleri.....	25
2.1.2.1. Eğirme.....	25
2.1.2.2. Bükme.....	26
2.1.3. Dokuma Hazırlık İşlemleri.....	27
2.1.3.1. Çözümlerin Hazırlanması.....	27
2.1.3.2. Atıkların Hazırlanması.....	34
2.1.4. Dokuma.....	35
2.1.4.1. Kullanılan Tezgah Tipi.....	37
2.1.4.2. Tahar ve Tarak İşlemi.....	44
2.1.5. Yıkama ve Kurutma.....	46
2.1.6. Şile Bezi İşlemeciliği.....	50
2.1.7. Ajur Tekniği.....	56

2.2. Şile Bezinin Kullanıldığı Yerler.....	59
2.3. Şile Bezinin Özellikleri.....	62
2.3.1. Şile Bezinin Yapısal Özellikleri.....	62
2.3.2. Şile Bezinin Fiziksel Özellikleri.....	63
3. ŞİLE YÖRESİ ŞİLE BEZİ DOKUMACILIĞININ GÜNÜMÜZDEKİ	
DURUMU.....	64
3.1. Merkezde.....	64
3.1.1. Şile Halk Eğitim Merkezi.....	67
3.1.2. Şile Tekstil Meslek Lisesi.....	68
3.1.3. Uluslararası Şile Bezi Festivali.....	70
3.2. Köylerde.....	72
SONUÇ	
KAYNAKÇA	
HARİTA LİSTESİ	
GRAFİK LİSTESİ	
RESİM LİSTESİ	
ŞEKİL LİSTESİ	
TABLO LİSTESİ	
SÖZLÜK	

ÖZET

Bu araştırma Şile yöresi Şile bezi dokumacılığının günümüzde ne durumda olduğu hakkında fikir edinmemizi sağlamak için hazırlanmıştır. İstanbul iline bağlı Şile ilçesinde dokumacılığın 150 yıldır devam ettiği söylenmektedir. Şile ilçesinde yaşam çok eskiye dayanır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde de sözü geçen Şile ilçesinin halkının çoğunluğunu manavlar oluşturmaktadır. Şile ilçesinde 1920'li yıllarda ipekçilik, sonraki yıllarda ise pek çok köyde ketencilik yapıldığı bilinmektedir. 1940'lı yıllara kadar keten ekimi ve keten dokumacılığı yapılmış, keten ekiminin azalmasıyla da pamuk dokumacılığına geçilmiştir. Şile bezi de bu yıllarda pamuk ipliği ile dokunmaya başlanmıştır. 1972 yılında Türkiye'de ihracat alanında 2.sırada yer almış olan Şile bezi dokumasında en çok %100 çok bükümlü 20/1 numara pamuk ipliği kullanılmaktadır. Şile bezi bezayağı örgü ile "şakşaklı" denilen kamçılı ve pedallı ahşap dokuma tezgahlarında dokunmaktadır. Şile bezinin en çok ev tekstili ve giyim sektöründe kullanıldığı görülmektedir. Şile bezi işlemeciliği de Şile bezi kadar ünlenmiştir. İşlemede en çok kullanılan teknik hesap işi tekniğidir ve 200'ü aşkın motif vardır. Ayrıca son iki yıldır Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi'nde Şile bezi dokumacılığı kursunda süsleme amaçlı balıkçı mekiği kullanılarak yapılan ajur tekniği de uygulanmaktadır. Günümüzde Şile'ye bağlı olan Kabakoz köyünde 1 adet ahşap el dokuma tezgahında, İmrenli köyünde 3 adet yarı otomatik dokuma tezgahında ve Şile merkezde bulunan Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi'nde 10 adet ahşap el dokuma tezgahında Şile bezi dokumacılığının devam ettiği görülmektedir. Ayrıca 1985'ten bugüne her sene Şile Bezi Festivali düzenlenmektedir.

Araştırmanın ilk bölümünde Şile ilçesinin tarihçesi, coğrafi durumu ve kültürel yapısı hakkında bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde Şile bezi yapımında kullanılan hammaddeler ile Şile bezi dokumacılığı tarihi, dokuma öncesi ve sonrası yapılan işlemler, Şile bezinin özellikleri ve kullanım alanları açıklanmıştır. Son olarak üçüncü bölümde ise Şile yöresi Şile bezi dokumacılığının günümüzde ne durumda olduğu saptanmaya çalışılmış, Şile merkez bölgesi ve köylerinde bulunan ustalarla yapılan görüşmeler sonucu derlenen bilgilere yer verilmiştir.

SUMMARY

This study has been prepared to give an opinion about what condition Şile bezi weaving of Şile district is today. It is said that weaving is continued in Şile district connected to İstanbul province for 150 years. The living in Şile district dates back to very old times. Most of the public of Şile district that mentioned in travel book of Evliya Çelebi is composed of local people named Manav. It is known that sericulture in 1920's and flax trade in following years was done. Flax cultivation and flax weaving were made till 1940's and was passed in cotton weaving with the decrease of flax cultivation. Şile bezi was also started to weave with cotton thread. At Şile bezi weaving taken place in 2th place in export of Turkey in 1972, mostly over-spun 100% cotton thread no: 20/1 is used for Şile bezi weaving. Şile bezi is woven in wood weaving benches with knout and pedal called as slapstick with foot-cloth weaving. Şile bezi is mostly used in home textile and clothing sector. Şile bezi embroidery has become famous with Şile bezi. The most used technique at embroidery is calculation technique and motif more than 200 is available. In addition, openwork techniques made by fisher shuttle is applied for decorative purpose in weaving course on Şile bezi in Şile İMKB Public Education Center. It is seen that Şile bezi weaving is continued in 1 wood hand weaving in Kabakoz village, 3 semi-automatic weaving bench in İmrenli village and 10 wood hand weaving benches in Şile İMKB Public Education Center found in Şile centre. Furthermore, Şile Bezi Festival is organized since 1985.

In the first chapter of the study, history of Şile district, its geographical situation and cultural structure are given. In the second chapter, raw materials used for manufacturing of Şile bezi and history of Şile bezi weaving, transactions made before and after weaving, properties of Şile bezi and usage areas have been described. Finally, in the third chapter, it has been tried to detect current situation of Şile bezi weaving today and the information compiled from the interviews made with masters resided in Şile centre and its village are given.

GİRİŞ

Dokumacılığın ortaya çıkışıyla, insanlar temel gereksinimlerinden birini karşılamışlardır. Örtünmek için önceleri hayvan postu kullanan insan daha sonra keçe, düğüm, örgü ve dokumalarla oluşturdukları tekstilleri kullanmıştır. El dokumacılığı da Türklerin eski yurtlarında en önde gelen sanatlarından biri olmuştur. Orta Asya'da çok eski bir geçmişi olan bu sanat, daha sonraları Selçuklular'la Anadolu'ya, Osmanlılar'la da bugünün Türkiye'sine taşınmıştır. Anadolu'nun bugün hemen hemen her köşesinde, eski tarihini hala yaşatan yaygın bir el dokumacılığı devam etmektedir.

Köylünün boş zamanlarını değerlendirmede başlıca etken olan el dokumacılığının kültürümüzde de çok önemli bir yeri vardır. Köylünün asıl işi olan tarımcılığın yanında yardımcı işi olduğu kadar, aynı zamanda az da olsa bir kazanç yolu olmuştur. Anadolu'da tarım yanında el dokumacılığı ile uğraşılmasının birçok nedeni vardır. En önemlilerinden birisi geleneksel bir sanat olmasıdır. Özellikle göçebe halkta, toprağı az ve ekimi sınırlı dağlık bölge köylüsünde, ulaşım güçlükleri nedeniyle pazarla ilişki kuramayan uzak köylerde ve kurak bölgelerde el dokumacılığı geleneksel bir sanat niteliğini almıştır. Ayrıca köylü bütçe ayıramadığı için dış giyim ihtiyacını karşılamak amacıyla da dokumacılık yapma zorunluluğı duymuştur.

Ancak, Anadolu'da pek çok şehrimizde yapılan el dokumacılığı giderek azalmaktadır. Tekstil alanında teknolojinin de gelişmesiyle birlikte dokumacılığın başlangıcından bugüne kadar gelmiş el dokuma tezgahları birer birer yok olmaktadır. İnsan gücüne gereksinimi yok eden otomatik tezgahlar yüzünden de ahşap el dokumacılığı gitgide azalmaya başlamıştır. Bu yüzden bugüne kadar dokumayı sürdürmüş ustaları ve dokuma tezgahlarını bulmak gitgide zorlaşmaktadır.

Anadolu'da yapılan pek çok dokumacılık türlerinden biri olan Şile bezi dokumacılığının da 150 yıldır var olduğu bilinir. İstanbul iline bağlı Şile ilçesinde el dokuma tezgahlarında dokunan ve ilçenin adını alan Şile bezi günümüzde ayakta kalmaya çalışmaktadır.

1. İSTANBUL İLİ ŞİLE İLÇESİ

1.1. TARİHÇE

Yunanca bir kelime olan Şile'nin Türkçe karşılığı Mercanköşk'tür. Mercanköşk, dağ sırtlarında yetişen güzel kokulu çiçekler açan ıtırli bir bitki cinsidir.

1690 yılına kadar Şile'nin eski adı "Kalpe" olarak biliniyordu. Antik çağdan itibaren ise "Artena" olarak geçtiği saptanmıştır¹. Geçmişteki diğer adları ise Aschil, Philee ve Kilio'dur².

İlçede yaşam çok eskiye dayanmaktadır. İlçenin içinde bulunduğu Sakarya nehri, İstanbul boğazı, Karadeniz ve Marmara denizi arasındaki Kocaeli Yarımadası toprakları Bitinya memleketi olarak tanımlanmaktadır³. M.Ö.1. yüzyılda Roma'ya bağlanan Şile M.S.9. yüzyılda imparator Diaeletionus'un baskıları nedeniyle Nikomedia'dan (İzmit) kaçan Hristiyanlar bu yörede yer alan mağaralara sığındılar. Kısa süre sonra Anadolu Selçukluları, daha sonra da Haçlılar'ın yönetimine giren Şile, 14.yüzyılda Bizanslılar ile Osmanlılar arasında el değiştirdi.

1400 yılında Yıldırım Beyazıt orduları tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Şile, 19.yüzyıl sonlarında İstanbul Şehremaneti'ne bağlı olarak yönetiliyordu. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi hükümleri uyarınca İngiliz denetimine alındı⁴.

¹ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi: Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.150.

² Sema Şentürk, **Şile Bezi ve İşlemeleri**, Danışman: Prof. Dr. Mediha Güler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.8.

³ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, A.g.k., s.151.

⁴ Sema Şentürk, A.g.y., s.8-9.

1926'da yapılan düzenlemeyle Üsküdar kaza haline getirilip İstanbul iline bağlanınca Şile kazası da Üsküdar ile aynı yapı içinde yer almıştır. Ayrıca Şile, Cumhuriyetin kuruluşu ile oluşturulan ilk belediyelerden biridir⁵.

1640'da Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde "Riva'dan su alıp, yine Anadolu kenarı ile sandallar ile kürek çekerek 36 milde Şile kasabasına geldik. Burası Kocaeli toprağında kazadır, Paşa hasıdır. 600 kadar mamur, kiremitli, güzel evleri vardır. Her ev bağ bahçelidir. İskele başında kiremitli ve bir minareli camii vardır." diyerek Şile'den bahsetmektedir⁶.

⁵ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi: Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.158.

⁶ "Şile Tarihi", **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007, s:74.

1.2. COĞRAFİ YAPI

Şile , İstanbul iline bağlı Ümraniye'ye 55 km. mesafede bir ilçedir. Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin kuzeydoğusunda, Çatalca-Kocaeli bölümünde, Kocaeli yöresinde ve Kocaeli yarımadası'nın Karadeniz kıyısında yer alır. İlçenin doğusunda Kocaeli ilinin Kandıra ilçesi, güneyinde Gebze ilçesi yer alır. Güneybatısında ise İstanbul'un Kartal ile Ümraniye, batısında da Beykoz ilçesi, kuzeyinde de Karadeniz bulunur. Batıda Kurnaköy, güneyde Değirmençayı köyü, doğuda ise Ağva beldesi arasında uzanan Şile ilçe arazisi kabaca ters bir üçgen şeklindedir⁷.

İnişli çıkışlı, dalgalı ortalama yüksekliği 126 m. olan alçak platolu saha görünümü arz eden ilçenin yüzölçümü 755 km²'dir. Yüzölçümünün %79'u orman, %10'u tarım alanı, %11'i diğer alanlardan oluşmuştur. Hafif kıvrımlı küçük köy ve doğal plajların yer aldığı 60 km'lik sahil şeridine sahiptir. Göksu, Şile, Kabakoz, Yeşilçay önemli akarsularıdır. 3.derecede deprem bölgesi içinde yer alan Şile, Karadeniz iklimi ile Akdeniz iklimi arasında geçiş iklimi özelliği gösterir⁸.

Denizden yüksekte bulunan bir kesimde kurulmuştur. İlçenin ana caddesi deniz kıyısına paraleldir. Bu caddeden merdivenle denize inilir. Kıyının geniş kumsallarla, irili ufaklı adalar ve ayrıca mağaralarla bezenmiş olması Şile'nin turistik önemini arttırmıştır⁹.

⁷ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.150.

⁸ "Şile Tarihi", **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007,s.74.

⁹ "Şile", **Meydan Larousse Ansiklopedi** , Cilt.18, İstanbul, Sabah Grubu Yayınları, s.528.

1.3. KÜLTÜREL VE SOSYAL YAPI

Yörenin yerel halkına “manav” denir. Manavlar Türkmen gruplardır. Eski Türk boy ve oymaklarına mensup Türklere, göçebeliği terk edilip iskan edilince manav adı verilmiştir. Manav, yazılı bir kaynakta, “En kıraç toprağa ektiği keteni eğirip büğürüp, çirepeten otuyla boyayıp, bir iğneye para vererek, karadan, ceket yapan, Orta Asya’dan getirdiği kültürle palamut meşesinden kendi evini, bitkilerden ilacını, su değirmenini, fırını, ketenin tohumundan bezir yağını yapan, sebzesini, ekini diken herşeyini dışardan satın alanlara inat, kendi üreten insandır.” diye geçer¹⁰.

Yöredeki manavlar, 2000 yılı nüfus sayımına göre ilçe nüfusunun %69’unu yani, 22.424 kişi ile çoğunluğunu oluşturur. Kent merkezi ile civardaki köylerde ikamet ederler. Nüfusun bir kısmı da Trabzon, Ordu, Rize olmak üzere Karadeniz’den gelenler tarafından oluşturulur. Yine 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusun %8’i de Artvin-Batum civarından gelen Türkmen boylarıdır. Güneydoğu Anadolu’dan yapılan göç ise %6 oranına yükselmiştir. Nüfusun %2’si Yugoslavya’dan göç eden Boşnaklar, %1’i ise Çerkezler’dir¹¹. Ahmet Seyfettin Şimşek’in makalesinde 1970 yılı nüfus sayımına göre Şile’de toplam 19.475 nüfus vardır. 1973 yılı yayınlanmış başka bir kaynakta ise Şile Merkez’de 3.443 nüfus, bucak ve köylerde 15.984 nüfus, toplamda 19.427 nüfus yaşadığı belirtilmektedir¹².

Şile’de yapılan son nüfus sayımına göre ilçenin genel nüfusu 32.447’dir. Genel nüfusun 17.440’ı erkek, 15.007’si kadındır. Bunun 22.185’i 58 köydeki kırsal nüfustür. Kent nüfusu ise 10.262’dir¹³.

¹⁰ “Şile Tarihi”, **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007, s.75.

¹¹ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.175.

¹² “Şile”, İstanbul, **İstanbul İl Yıllığı**, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayınları, 1973, s.113.

¹³ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, A.g.k., s.175.

Günümüzde Şile ilçesine bağlı 47 tane köy vardır. Bu köylerin %80'i ormanla kaplı olduğu için ormancılık ve sahil kıyısı olan köylerde turizm gelişmiştir¹⁴. Ormancılığın yanında Şile bezi dokumacılığı, balıkçılık, tarım faaliyetleri ve ticaret geçim kaynaklarındandır. Sanayi fazla gelişmemiştir¹⁵.

Yörede ilişkilerde geleneksellik hala korunmakta olsa da yavaş yavaş toplumsal değişme gerçekleşmekte; turizmin getirdiği hareket ve gidiş yolunun kısılması nedeniyle İstanbul ile ilişkinin artması, ayrıca üniversitelerin sosyal yaşama etkisi gençlerde görülmektedir. Genç nüfusun çalışmak için İstanbul'a gitmesi sonucu köylerde genellikle yaşlı nüfus yaşamaktadır¹⁶.

Şile tarihi ve turistik yapılar açısından da zengindir. Yörede koruma altına alınmış 157 bina mevcuttur. Bunlardan 7 tanesi (Şile Kalesi, Şile Feneri, Hanımsuyu Çeşmesi, Hamam, Tahlisiye Binası, Demirtaşpaşa İlköğretim Okulu, Vergi Dairesi Müdürlüğü) anıtsal mimari olarak belirlenmiştir¹⁷.

¹⁴ “Şile Tarihi”, **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, Eylül 2007 ,s.75.

¹⁵ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi ;Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.244.

¹⁶ A.g.k., s.199.

¹⁷ A.g.k., s.244.

2. ŞİLE'DE ŞİLE BEZİ DOKUMACILIĞI

Bir milletin kültürünün ve varlığının en canlı belgelerinden sayılan el sanatları, asırlar boyu toplumun yaşam zevki, öyküsü, sanat anlayışı ve becerisiyle bütünleşerek insan ruhunun derinliklerinden eserlerine yansıtıtĐı görülmektedir.

Dokumacılık insanlık tarihiyle paralel gelişen bir el sanatıdır. Bugünün Türkiye'sinde dokumacılık, Orta Asya'dan, tarih ncesi Anadolu'nun gelişmiş medeniyetleriyle yoğrulan, birbirini kovalayan kuşakları ile dnden bugüne süregelen dokumacılıktır. Bu nedendir ki; yurdumuzun çeşitli bölgeleri, asırlardan beri devrolunup gelen ve bulunduğu yer için karakteristik birçok örnekler göstermektedir. Bugün Türkiye'de hala geniş çapta bir el dokumacılığı varsa, bunun nedeninin Anadolu'nun çok eski olan tarihinden dolayı olduğu kabul görmektedir. Köylünün boş vaktini dolduran, giyim ihtiyacını karşılayan, ucuz ve kaliteli olan dokumacılık, Anadolu'nun hemen her yerinde yapılmaktadır¹⁸.

Türkiye dokuma bölgelerindeki hammadde potansiyeline göre şekillenmiştir. Pamuk olan bölgelerden pamuk, hayvancılık olan yerlerde ise yönlü dokumalar yapılmaktadır. Şile ilçesi de pamuklu dokumaların yapıldığı yrelerimizdendir¹⁹.

Şile bezi dokumacılığı Şile bölgesi halkının 150 yıldır geçim kaynaklarından olan el sanatlarımızdandır. Şile'de 1920'lı yıllarda ipekçilik, bunu takip eden yıllarda ise, Şile'ye bağlı Değirmenayırı, Yazımanayır, Kadıköy, Kızılaky ve Ulupelit köyleri ile Kandıra ilçesinde ve buna bağlı pek sayıda köyde ketencilik yapılmaktaydı²⁰.

¹⁸Sema Şentürk, **Şile Bezi ve İşlemeleri**, Danışman: Prof. Dr. Mediha Güler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, 1995, s.12-17.

¹⁹ A.g.y., s.33.

²⁰ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.183.

Şile bezi dokuma ustası olan Süleyman Taban'ın verdiği bilgiye göre Şile'de ketenciliğin yorucu olması ve mevsimlerin kurak geçmesi nedeniyle 1936 yılından itibaren pamuk ipliği kullanılmaya başlandı²¹. Yazılı bir kaynakta ise 1940'lı yıllara kadar yörede keten ekimi yapıldığı ve buna bağlı olarak keten dokumaların da bulunduğu belirtilmektedir²².

Türkiye'de keten ekimi genellikle tohumu ve yağı amaçlı yapılmış, yanı sıra ekilen elyaf amaçlı üretim ise sadece el sanayinde küçük miktar olarak işlenmekteydi²³. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Şile'den Rize'ye kadar uzanan Karadeniz kıyısı boyunca canlı bir keten ticareti vardı. Dokunan ketenler İzmit'te toplanıp yerli ve yabancı tüccarlar tarafından Suriye, Mısır ve Irak gibi ülkelere ihraç edilirdi. Birinci Dünya Savaşı ardından Suriye ve Irak'ın ülke sınırları dışına çıkması bu pazarın ve dolayısıyla keten üretim ve dokumacılığının gerilemesine neden olduğu gibi pamuk dokumacılığının da başlangıcı olmuştur²⁴. "1946 istatistiklerine göre Şile'de 40 hektar araziden 23 ton keten istihsal edilmiştir"²⁵.

Keten tarımı, Türkiye'de 1959'a kadar gelişme göstermiş, bundan sonra daha ucuz olan yapay lif üretiminin artması ve fiyatların düşmesine bağlı olarak gerilemeye başlamıştır. Ekim alanları ve üretimi büyük boyutlara ulaşamamakla birlikte, Türkiye keten tarımının önemli bir bölümü Kocaeli'nde yapılmaktadır. Ülkede lif üretimine yönelik ketenin başlıca merkezlerinden biri olan Kocaeli'nde bu tarım kolu bir yandan gerilerken, tohum keteni üretimi ağırlık kazanmaya başlamıştır.

²¹ Süleyman Taban, Şile Esnafı, Eski Şile Bezi Dokumacısı, İstanbul ,Şile, Merkez.

²² Sema Şentürk, **Şile Bezi ve İşlemeleri**, Danışman: Prof. Dr. Mediha Güler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.33.

²³ Ceyhun Berkol, **Geçmişten Günümüze Anadolu'da Keten Dokumacılığı**, Danışman: Prof. Dr. Günay Atalayer, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008, s.80.

²⁴ Emre Dölen, **Tekstil Tarihi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, 1992, s.107.

²⁵ Ceyhun Berkol, A.g.y. , s.247.

1950 ile 1970'lerin sonları arasında geçen sürede, il keten alanları 19.5 oranında azalırken, keten üretimindeki azalma %85-87 gibi büyük boyutlara ulaşmıştır. Üretimdeki bu gerilemenin asıl nedeni 1950'lerden sonra verimin sürekli olarak düşmesidir. Dengeli bir gübreleme gerektiren keten üretiminde, özellikle potaslı gübrelerin yararlı olduğu, Kocaeli'nde ise, azotlu ve fosforlu gübrelerin yanında, potaslı gübrelerin oldukça az miktarda kullanıldığı belirtilmiştir. Bu da keten üretimindeki verimin düşmesinin sebeplerinden biri olarak gösterilebilir.

Bu sebeplerden dolayı keten lifi üretimi Türkiye genelinde de gitgide azalmış, yalnız tohum üretimi ile aile gereksinimini gidermeye yönelik üretilmiş ve yerini pamuğa bırakmıştır²⁶.

Keten üretiminin azaldığı bu yıllarda pamuk dokumacılığını arttırmak için devlet tarafından ahşap tezgah ve iplik dağıtılmıştır ve Şile bezi o günden beri pamuklu olarak dokunmaktadır²⁷.

1944-1945 yıllarında Şile'de dokumacılar kooperatifi kurulmuştur. Çoğunlukla merkez köylerin kadınlarının üye olduğu bu kooperatif yolsuzluk nedeniyle kapatılmıştır²⁸.

²⁶ Ceyhun Berkol, **Geçmişten Günümüze Anadolu'da Keten Dokumacılığı**, Danışman: Prof. Dr. Günay Atalay, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008, s.114.

²⁷ Süleyman Taban, **Şile Esnafı, Eski Şile Bezi Dokumacısı**, İstanbul, Şile, Merkez.

²⁸ Sema Şentürk, **Şile Bezi ve İşlemeleri**, Danışman: Prof. Dr. Mediha Güler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.10.

Süleyman Taban'ın verdiği bilgiye göre 1972 yılında Türkiye'de Şile bezi, ihracat alanında 2. sırada yer almıştır. 1974 tarihinde yazılmış bir makalede ise Şile bezinin Batı Almanya, Fransa, Hollanda, İsviçre ve Amerika'ya bol miktarda ihraç edildiği belirtilmiştir. 1971'de dış ülkelere o zamanın parasıyla 30 milyon liralık Şile bezi ihraç edilmiştir. Ayrıca diğer yandan yine Şile bezinden yapılmış giysilerin ihracatı da devam etmekteydi. O yıllarda hippilerin Türkiye'de olduğu sırada Şile bezi satın almaya başlaması, Şile bezinin dünya moda alemine girmesine yol açmıştır²⁹.

1983 yılına ait bir araştırmada şöyle anlatılmaktadır: “1970’ler başında Şile’deki 500’ü aşkın dokuma tezgahında çalışan yaklaşık 1500 kadın ortalama 130 bin top ya da 2 milyon 600 bin metre Şile bezi üretmekteydi. Şile’ye bağlı 40 köyde dar enli bez üretebilen oldukça ilkel 350 el tezgahı vardır. Şile ilçesinde en çok dokuma tezgahı bulunan yöreler Kabakoz, Akçakese, İmrenli, Karacaköy, Bozgaca, Kurfalı, Şuayipli, Korucuköy, Ubeyli, Darlık, Erenler ve Satmazlı köyleri ile Ağva bucağı’dır”³⁰.

1998’de Şile’ye bağlı 4 köyde dar enli bez üretebilen 20 el tezgahı vardı. Bir tezgahta 12 saatlik bir çalışmayla 20 m. Şile bezi dokunabilmekteydi. 2005 yılına geldiğinde ise Şile’ye bağlı Bozgaca, İmrenli ve Kabakoz köylerinde Şile bezi üreten 10 adet yarı otomatik dokuma tezgahı vardı³¹. 2009 yılı itibariyle dokumacılık gitgide azalarak sadece İmrenli, Kabakoz ve Şile Merkez’de ki Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi’nde devam ettirilmektedir.

²⁹ Ahmet S. Şimşek, “Şile Bezi (Şila)”, **Mensucat Meslek Dergisi**, Cilt:27, Sayı:3, İstanbul, Meslek Yayınları ve Matbaacılık, 1974 , s.109.

³⁰ “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul Sanayii”, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt:6, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1983, s.3926.

³¹ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.240.

Şile'yi tüm dünyaya tanıtan, Şile bezini diğer benzer dokumalardan ayıran en önemli özelliği ise denizde yıkanıp kumda kurutulmasıdır. Karadeniz'in %0,16-0,18 (az tuzlu) dolaylarındaki tuzlu sularında yıkanıp, Şile sahillerindeki ince taneli kuvars kumları üzerine serilerek kurutulurdu. Günümüzde bu yıkama işlemi artık uygulanmamaktadır³².

³² T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.183.

2.1.ŞİLE BEZİ

2.1.1. KULLANILAN HAMMADDELER

2.1.1.1. KETEN

Şile’de 1950’li yıllara kadar Şile bezi yapımında kullanıldığı ve yetiştirildiği bilinen keten bitkisi, başlıca tohumu ve lifi için yetiştirilen bir bitkidir. %40-45 yağ içeren tohumundan, kuruyan yağ türünde yağ elde edilir. Bezir yağı olarak bilinen bu yağ boyacılıkta kullanılır. Yağı alınan tohumlardan geriye kalan küspe, hayvan yemi olarak değerlendirilir³³. Sonbaharda ve ilk baharda ekilebilen keten, bir yıllık bir bitkidir. Nemli havayı sever. Lifinden ve yağından yararlanılacak keten bitkileri birbirinden farklıdır. Lif keteni uzun ve incedir. Lif, bitkinin sap ve gövdesinden elde edilir³⁴.

Dünya keten üretiminde %70 ile Rusya başta gelir. Bu ülkeyi %20 ile Polonya izler. Daha sonra Fransa, Belçika, Kuzey İrlanda ve Romanya gelir. Fransız keteni parlaklığı, İrlanda keteni ise beyazlığı ile ünlüdür Türkiye’de de keten ekilir. Ancak düşük kalitelidir³⁵.

A. KETEN LİFİNİN ELDE EDİLMESİ

Keten lifi iki şekilde elde edilmektedir:

- Geleneksel Yöntem
- Endüstriyel Yöntem

GELENEKSEL YÖNTEM

Topraktan sökülen keten elyafları “çürütme” ve “dövme” işlemlerinden sonra eğrilerek ile iplik haline sokulmaktadır.

³³ İnci Başer, **Elyaf Bilgisi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.47.

³⁴ İnci Başer, A.g.k., s.48.

³⁵ İnci Başer, A.g.k., s.47.

1.ÇÜRÜTME:

Keten sapı üzerinde bulunan bark ve mumlu kabuğun giderilip elyafın elde edilebilmesi için bu tabakanın çürütülmesi gerekmektedir. Bu işlem iki şekilde yapılmaktadır:

a. Suda yatırma: En çok kullanılan yöntemdir.

b. Çayır üzerine yayarak güneş ve yağmur etkisine bırakma: Bu yöntem çok tercih edilmemektedir. Ancak Rusya'da sıkça kullanılmaktadır.

Suda yatırma işleminde 240-300 cm. genişliğinde, 900-1500 cm. uzunluğunda ve 120 cm. derinliğinde havuzlar veya derede hücreler gerekmektedir. Demetler buralara, kökleri aşağıda olmak üzere dik olarak koyulur, bunun çıkmaması için ağırlıklar koyulur.

Ketenin cinsine, suyun ısısına ve diğer etkenlere bağlı olarak 8-15 gün bırakılır. Bu şekilde, donuk derimsi gri bir renkte elyaf elde edilir.

Islatma bittikten sonra demetler çıkarılıp baş aşağı tutulup suyu süzdürülür ve çayıra yayılır. İki gün sonra ters yüz edilir ve bu şekilde kurutma 5-8 gün sürer.

Bu işlemden sonra kökler aynı tarafa gelmek üzere demet yapılır ve bağlanır. Bu şekilde keten 1 hafta ve 10 gün dinlendirilir.

2. DÖVME

Dinlendirme sonrası odunsu kısmın giderilmesi için, kırma ve dövme işlemi yapılır. Artık sadece makinelerle yapılan dövme işlemi önce "kaba dövme", sonra "ince dövme" olarak yapılır. Bu işlemler sonrası elyaflar demetler halinde pazara sürülmektedir.

Bu işlemlerden geçirilmiş elyaf %1-2 mumsu madde içermektedir. Bunun bir kısmı tutamda elyaf arasında elyafı tutar, bir kısmı da elyaf üzerine yayılmıştır. Bu mum alınırca, elyaf sert ve kırılğan olur, eğilme kabiliyeti düşer³⁶.

³⁶ Ceyhan Berkol, **Geçmişten Günümüze Anadolu'da Keten Dokumacılığı**, Danışman: Prof. Dr. Günay Atalayer, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008, s.68.

ENDÜSTRİYEL YÖNTEM

Keten fabrikalara geldiğinde serin ve kuru olan, güneş görmeyen depolara konur. Direkt güneş ışığı elyafı sertleştirir ve eğrilmesi güçleşir. Keten iplik haline getirilmesi iki aşamada olur:

a. Hazırlık

Keten elyafının önce fitil yapıp sonradan fitil haline getirilmesi için üç aşama gereklidir.

- Kaba Tarama: Amacı her parçanın kök kısmının aynı seviyede olmasını sağlamak ve elyafı paralel yaparak açmaktır.
- Makine Taraması: Bu işlemde ise çöp ve yabancı maddeler çıkarılır. Elyaf lar mümkün olduğunca en ince duruma getirilir.
- Ayırma: Lifler çeşitli taraklardan geçerek taranır ve bu taramadan sonra keten lifi çeşitli kalitelere (süper çözgü, birinci çözgü, çözgü, atkı gibi) ayrılır.

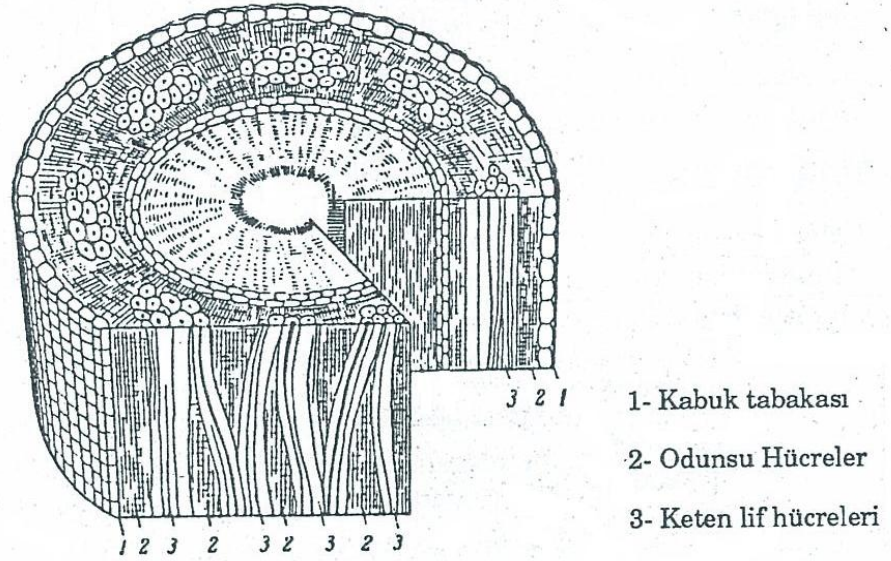
b. Fitil ve Eğirme

- Ayırma ve Yayma Çekmesi: Lifi bant halinde kovaya verir.
- Katlama ve Çekme: Kovadan alınan bantlar düzgün bir şekilde inceltir.
- Fitil: Katlama ve çekme benzeri bir işlemdir.
- Eğirme: İki sistem eğirme vardır: Kuru Eğirme ve Islak Eğirme. Islak eğirme ince ve iyi kalite iplik imali için kullanılır³⁷.

³⁷ Ceyhun Berkol, **Geçmişten Günümüze Anadolu'da Keten Dokumacılığı**, Danışman: Prof. Dr. Günay Atalay, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008, s.70-71.

B. KETEN LİFİNİN FİZİKSEL YAPISI

Taraklanmış keten liflerinin boyu 20-75 cm. kadardır. Tek tek lif hücreleri ise 7-8 cm. boyundadır. Bir tek lif en az 3-6 hücreden ibarettir. Lifin mikroskobik görünümünde uzun, şeffaf ve silindirik tüpler görülür. Bunların aralarında, boğum veya düğüm denilen enlemesine işaretler vardır ki, bu yapı keten için karakteristiktir. Lifin enine kesiti çokgen şeklindedir. En dışta ince bir tabaka halinde yağ ve vakslar bulunur. Daha içte primer ve sekonder duvarları ile ortada küçük bir lümen bulunur. İyi gelişmiş liflerde enine kesit ovaldir ve hücre duvarları çok incedir. Rengi sarımtırak beyaz veya esmerdir³⁸.

Şekil 1. Bir keten bitki gövdesinin enine kesiti.

³⁸ İnci Başer, **Elyaf Bilgisi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.50.

C. KETEN LİFİNİN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

“Keten pamuktan daha dayanıklı bir elyafır. Bu özelliği ıslandığında daha da artar. İyi bir ısı iletkenidir. Yazın serin tutar. Esnekliği az olduğundan çabuk buruşur. Dayanıklılığı pamuktan daha fazladır.”

D. KETEN LİFİNİN KİMYASAL YAPISI

Keten lifinin kimyasal yapısı aşağıdaki gibidir:

Selüloz	%70-85
Hemiselüloz	%18,5
Linyin	%2-3
Pektin	%2-7
Yağ ve Vaks	%1-3
Protein	%2-2,5
Anorganik Madde	%0,5-1,5

Tablo 1. Keten lifinin kimyasal yapısı.

Ketende pamukta bulunmayan linyin maddesi vardır. Bunun dışında keten genellikle pamuk elyafının kimyasal özelliklerinin tümüne sahiptir³⁹.

³⁹ İnci Başer, **Elyaf Bilgisi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.51.

E. TÜRKİYE’DE KETEN ÜRETİMİ

1955 yılı rakamlarına göre Türkiye’de lif keteni üretimi, 3300 ton olarak başta Kocaeli, 300 ton ile Zonguldak, 220 ton ile Sinop ve çok daha az miktarlarda Isparta ve Kastamonu’dur.

Kocaeli, Zonguldak ve Sinop’ta ekilen ketenler kış ketenidir ve lif keteni olarak gösterilebilir.

Türkiye’de yetişen ketenlerin yüksekliği 38-116 cm. arasında değişmekte ve ortalama 65-70 cm. civarında bulunmaktadır. Fakat Bartın, Ereğli, Ayancık, Sinop ve Kocaeli’de 116 cm.ye kadar uzayan ketenlerimiz çoktur⁴⁰.

Harita 3. Türkiye’de keten üretimi yapılan şehirler.

⁴⁰Ceyhun Berkol, **Geçmişten Günümüze Anadolu’da Keten Dokumacılığı**, Danışman: Prof. Dr. Günay Atalayer, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008, s.51.

2.1.1.2 PAMUK

Pamuk keten ve yün ile birlikte tekstilde kullanılan en eski elyaftır. Anavatanı Hindistan'dır ve Antartika dışında dünyanın her yerinde yetişir. Ancak bitki daha çok nemli ve sıcak iklimi sever. Doğada bulunan en saf haldeki selüloz pamuktur.

A. PAMUK ÜRETİMİ

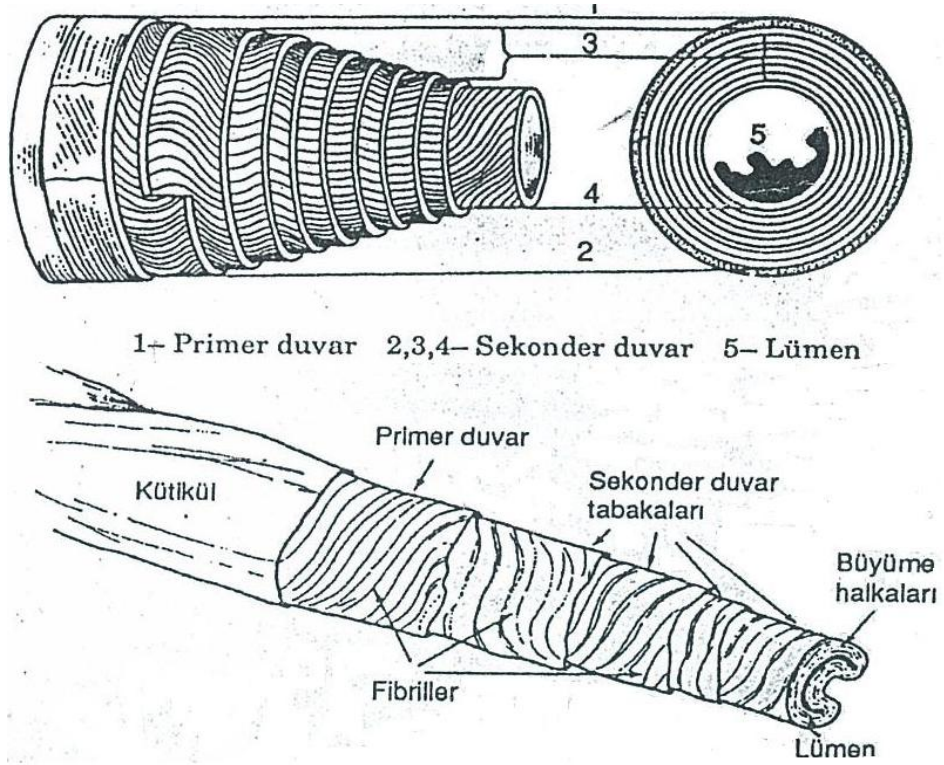
Bir yıllık bir bitkidir. İlkbaharda ekilen tohumdan üretim şartlarına göre boyu en fazla 1 metreye varan bir bitki elde edilir. 80-100 gün sonra en yüksek boyuna eriştiğinde açık pembeden kırmızıya giden renklerde çiçek açar. Bu çiçekler kuruyup döküldüğünde küçük koyu yeşil piramid şeklinde ve ceviz büyüklüğünde bir tohum zarfı oluşur. Bunun içinde 4-20 kadar tohum bulunur. Koza adı verilen bu tohum zarfının, olgunluğa erişme süreci içinde, tohumlar üzerinde uzun ve ince lifler oluşur.

Çiçekten sonra kozanın olgunlaşması 45-50 gün sürer. Olgunlaşma sırasında lif, çekirdeğe bağlı ince bir kabuk veya boş bir tüp gibidir. Koza olgunluğa eriştikten sonra çatlar ve pamuk tohumları bir lif kütlesi ile kaplı bir halde açığa çıkar. Çiğit de denilen pamuk tohumu üzerinde 10.000-20.000 kadar lif vardır. Kozanın açılmasında önce renksiz denecek kadar parlak olan lifler, havaya çıktığı andan itibaren su kaybeder; hücre sıvısı buharlaşır. Rengi donuklaşır ve enine kesiti dairesel halden bir tarafa göçmüş bir hale geçer. Pamuk liflerinin hasadı Ağustos ve Ekim ayları arasında yapılır. Olgunlaşan pamuklar zaman zaman toplanır. Toplanan pamuklar, koza kabukları ve tohumlarından ayrılmak üzere çırçır makinelerine yollanır. Çırçırlanmış pamuklar balyalar haline getirilerek iplik fabrikalarına yollanır⁴¹.

⁴¹ İnci Başer, **Elyaf Bilgisi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.38.

B. PAMUK LİFİNİN FİZİKSEL YAPISI

Pamuk lifi ince duvarlı bir bitki hücresidir. Hücrenin en dışında “kütikül” olarak adlandırılan yağ ve vakslardan oluşmuş ince bir tabaka vardır. Bunun hemen altında selülozdan yapılmış fibrillerden oluşan “primer” hücre duvarı bulunur. Daha sonra, merkeze doğru yine selülozdan yapılmış “sekonder” hücre duvarı yer alır. Sekonder hücre duvarı her gün bir tabaka olmak üzere selüloz ile örülür. Lifin enine kesitinin mikroskop altında incelenmesi sırasında bu günlük büyüme halkaları kolayca görülür. Bu duvar üç bölgeden yapılmıştır. En dıştaki tabakada fibriller, eksene 20-30 derecelik açı ile sarmal yapı gösterirler. İkinci bölgedeki fibriller ise yine aynı açılarla, fakat diğer bölgenin ters yönünde yerleşiktir. Sekonder duvarın üçüncü bölgesine de “lümen” denilir⁴².

Şekil 2. Bir pamuk bitkisinin enine kesiti.

⁴² İnci Başer, **Elyaf Bilgisi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.39.

C. PAMUĞUN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Pamuk lifleri kremimsi beyaz renktedir. Bu renk iklim ve yetiştirme şartları yanında bitkinin türüne göre de değişir. Pamuk lifinin boyu 1 cm.'den 7.5 cm.' e kadar değişir. Elastik özellikleri yoktur.

Bütün selülozik materyalde görülen ıslanmasında boyca ve ence kısılma, pamuklu materyalde de gözlenir. Kısılma elyafda meydana gelen şişmeden dolayıdır. Atkı ve çözgü ipliklerinde meydana gelen şişme olayı, karşılıklı olarak ipliklerin aşağı ve yukarıya doğru itilmesine ve böylece materyalin boyutlarının küçülmesine yol açar. Ayrıca pamuk ıslanmasında dayanıklılıkta artma görülür ve ıslatıldığında ağırlığının %70'i kadar su çeker⁴³.

D. PAMUK LİFİNİN KİMYASAL YAPISI

Pamuk lifinin kimyasal yapısı, bitkinin yetiştirme koşullarına göre kısmen değişiklikler gösterir. Ham pamuğun kimyasal bileşiminde, selüloz yanında yağ ve vakslar, hemiselüloz, pektin ve protein gibi maddeler bulunur⁴⁴.

Selüloz	%88-96
Hemiselüloz ve Pektin	%4-6
Protein ve Renkli Maddeler	%1,5-5
Anorganik Maddeler	%1-1,2
Vaks ve Yağlar	%0,5-0,6

Tablo 2. Pamuk lifinin kimyasal yapısı.

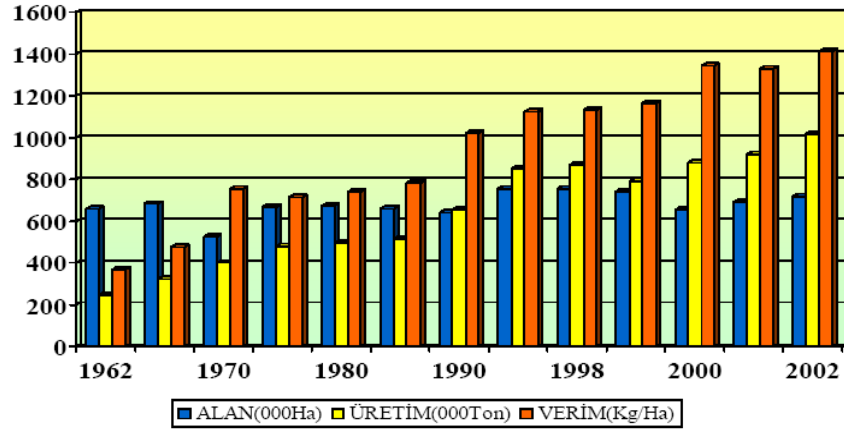
⁴³ İnci Başer, **Elyaf Bilgisi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.41.

⁴⁴ İnci Başer, A.g.k., s.43.

E. TÜRKİYE’DE PAMUK ÜRETİMİ

Türkiye 18. yüzyılda pamuk ihraç eden bir ülkedir. Ayrıca oldukça gelişmiş pamuklu dokumacılık da vardır. 1861 yılında Amerika’da iç savaşın başlaması üzerine İngiltere pamuk gereksinimini Türkiye’den sağlamak istemiş, çeşitli girişim ve gelişmeler sonucunda Osmanlı Hükümeti pamuk üretimini desteklemeye başlamıştır.

1908’deki İkinci Meşrutiyetin ardından pamuk tarımı ile pamuklu dokumacılığa verilen önem artmış ve 1914 yılında pamuk üretimi 160.000 balyaya ulaşmıştır. Bunu izleyen Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde pamuk tarımı duraklamış ve giderek gerilemiştir. Cumhuriyetten sonra pamuk tarımına ve üretimine önem verilmiş, pamuk tarımının gelişmesini sağlamak amacıyla Adana ve Nazilli’de birer araştırma istasyonu açılarak çeşitli yerlerde pamuk deneme tarlaları kurulmuştur⁴⁵.

Grafik I. Türkiye’de pamuk alan, üretim ve gelişimi.

⁴⁵ Emre Dölen, **Tekstil Tarihi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, 1992, s.78.

Türkiye’de 1962 yılından 2002 yılına kadar olan pamuk alanları ve üretimi yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi katlanarak artmıştır. Dünyadaki en büyük pamuk üreticileri olan Çin, ABD, Hindistan, Özbekistan, Pakistan gibi ülkelerden sonra, daha az fakat önemsiz sayılmayacak kadar bir üretimle Türkiye gelmektedir⁴⁶.

⁴⁶ Banu Uygun Nergis, **İplik Teknolojisine Giriş**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 2008, s.16.

2.1.2. İPLİK EĞİRME VE BÜKÜM İŞLEMLERİ

Elyafların iplik halini alabilmesi için yapılan işlemler “eğirme ve bükme” işlemleri olarak adlandırılır. Elyafın iplik haline dönüştürülmesine “eğirme”, ipliklerin katlanıp tekrar iplik yapılmasına ya da iğliğin büküm sayısının artırılmasına “bükme” denir. Bükme bir diğer anlamıyla ipliği bir tür döndürme hareketidir. İplikte büküm sayısı denildiğinde 1 metre uzunluktaki dönme sayısı anlaşılır.

2.1.2.1. EĞİRME

Eğirme işleminden önce eğirmeye hazırlık olarak elyafın ayıklanarak üzerinde bulunan; çöp, toz toprak v.s. olan fiziksel, yıkanarak kimyasal kirlerinden arındırılması gerekir. Kuruduktan sonra ise liflerin birbirinden serbest hale getirilmesi için kabartılması veya taranması gerekir.

“Eğirme değişik boyda kısa serbest liflerin birlikte döndürülerek iplik elde edilmesidir. Bazı lifler kendi doğal yapısıyla uzundur. Bunlara sadece döndürülmekle kuvvet ve dayanıklılık kazandırılır. Örneğin kenevir 12 ayak uzunluğa kadar büyüeyebilen bir bitkidir. Keten 4 ayak uzunluğa kadar büyüeyebilir.” İpek ise, tek parça halinde uzun bir life sahiptir. Fakat yün ve pamuk gibi birçok elyaf kısa olur. Bunlardan iplik elde edilebilmesi için çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlarla istenilen uzunlukta iplik yapılabilir. En basit eğirme için bir ağırlığa ihtiyaç duyulur. En çok bilinen basit eğirme aleti iğ'dir. İğ, 30-35 cm. boyunda, hemen hemen 1 cm. kalınlığında bir çubuk ve bu çubuğun alt tarafında ortası delik, basık koni biçiminde bir parça olan “ağırşak”tan oluşur. İğ kullanımından bir zaman sonra daha çabuk yapılabilmesi için bir eğirme tekerleği yapılmıştır ve buna da çıkırık denilmektedir. Çıkırıkla ve iğle iplik eğirme prensip olarak aynıdır. Fakat çıkırıkla eğirmede elde eğrilenin 4 katı daha hızlı eğirme yapılır⁴⁷.

⁴⁷ Şerife Atlıhan, **Tekstil Sanatı Tarihi Ders Notları**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2001, s.9-10.

2.1.2.2. BÜKME

İplik yapılırken liflerin döndürülmesi işlemine “bükme” denir. Fakat bükme denilince daha çok önceden eğrilmiş ipliklerin katlanıp tekrar döndürülmesi ile yeni kalınlıkta iplikler elde edilmesi anlaşılır. Sektörde bu işlem uygulanan ipliklere katlı iplik de denir.

Büküm, döndürme hareketindeki bir tur’dur. İplikler iki yönde döndürülerek eğirilebilir. Döndürmeler, saat yönünde veya aksi saat yönünde olur.

Saat yönünde döndürmeye “Z” büküm, aksi yönde döndürmeye de “S” büküm denir.

Eğirilmiş veya bükülmüş ipliğe bakıldığında iplik gövdesinde liflerin sol alttan, sağ üste doğru eğimi “Z” gövdesi görünümünde olduğu için “Z” (zet) büküm denir. Bu yönde bir büküm elde edebilmek için iplik sağ el ile soldan sağa döndürüldüğünden dolayı aynı zamanda “sağ büküm” olarak da söylenir.

Saat yönünün aksi yönünde döndürülerek eğirilmiş ipliğin gövdesindeki liflerin eğimi de sağ alttan sol üste doğru olduğundan “S” gövdesi görünümündedir. Bu yüzden “S” (es) büküm ya da “sol büküm” denir. Büküm yönleri “S” ve “Z” olarak 1930’dan sonra tanımlanmaya başlanmıştır.

Katlanmış ipliklerin büküm yönlerini tayin etmek için, katlanan ipliklerin önceki yönlerine bakılır ve aksi yönde büküm yapılır.

Keten ve benzeri bitkisel liflerin kendi doğal dönüş eğilimleri vardır ve ona göre döndürülmedir. Tek kat keten iplik “S” yönde eğirilir ve “Z” yönünde bükülür. Ketenin dışındaki elyaflar ekseriyetle “Z” yönde eğirilir, katlanmış olanlar “S” yönünde bükülür. Katlanmış ipliklerin ilk dönüşü “S” yönde ise, aynı ipliği katlayıp bükmek gerektiğinde “Z” yönde döndürülür⁴⁸.

⁴⁸ Şerife Atlıhan, **Tekstil Sanatı Tarihi Ders Notları**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2001, s.12-13.

2.1.3. DOKUMA HAZIRLIK İŞLEMLERİ

2.1.3.1. ÇÖZGÜ İPLİKLERİNİN HAZIRLANMASI

“Şile bezi için en çok kullanılan 20/1 numaralı çok bükümlü %100 pamuk ipliğidir”⁴⁹. Kabakoz köyündeki Nahide Birgül ve İmrenli köyündeki Mehmet Akgün’de dokumalarında 20/1 numara pamuk ipliği kullanıyorlar. Şile Halk Eğitim Merkezi’nde ise 20 ve 20/2 numara iplik kullanılmaktadır. Bu ipliklerin hepsi normalden fazla büküme sahip olduğu için “kıvrak iplik” de denilmektedir⁵⁰. Şile Halk Eğitim Merkezi’nde hem çözgü hem de atkı için 20 ve 20/2 numaralı iplikler kullanılmaktadır. “Şile bezinde kullanılan pamuk ipliği bir inçte (2.54 cm) 25-28* arası büküme sahiptir”⁵¹.

Şile’de Şile bezi dokumasında kullanılacak pamuk iplikleri çileler halinde Denizli’den alınır. Önceleri İngiltere’den ithal edilen pamuk ipliği ile dokuma yapılmakta ve Papazlı, İngiliz diye iki çeşit pamuk ipi ham olarak çeşitli yollardan dokumacılara ulaşmaktaydı. 1950’lerden sonra İstanbul ve İzmir’de üretilmeye başlanmıştır⁵².

1974 yılında yazılan bir makalede: “Şile Bezi’nin ham maddesi olan iplik Çukurova pamuğu ile İzmir pamuğu karışımından yapılan ve İzmir kıvrığı adı verilen özel bir iplik olup, piyasada 4.5 kg.’lık paketlerde satılmaktadır. Bu tür iplikten başka Çukurova tipinde iplik ile de Şile Bezi dokunmaktadır. ... Hammadde olan iplik Şile ve çevresine hazır olarak getirilir.” şeklinde açıklanmıştır⁵³. Bu bilgiye göre Şile’de eğirme ve bükme işlemi yapılmadığı anlaşılabılır.

⁴⁹ Mehmet Akgün, Şile Bezi Dokuma Ustası, İstanbul, Şile, İmrenli Köyü.

⁵⁰Günay Atalayer, “Buldan Bezi”, **III.Ulusal Tekstil Sempozyumu**, Bursa, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 1986, s.9.

⁵¹ Mehmet Yakartepe, Zerrin Yakartepe, **T.K.A.M. TEKSTİL TEKNOLOJİLERİ-Elyaf’tan Kumaş’a**, Cilt:6, İstanbul, T.K.A.M. Tekstil Konfeksiyon Araştırma Merkezi, 1995, s.1619.

⁵² Necdet Taner, “Şile Bezi”, **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007, s.98.

⁵³ Ahmet S.Şimşek, “Şile Bezi (Şila)”, **Mensucat Meslek Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 3, İstanbul, Meslek Yayınları ve Matbaacılık, 1974, s.109.

*1 cm.’de 8-10 arası, 1m.’de 982-1100 arası büküme sahiptir.

Şile’de çözüğü hazırlamada ilk aşama pamuk ipliğine dayanıklılık ve kayganlık kazandıran “haşılama işlemi” dir. Şile Halk Eğitim Merkezi’nde “Şile Bezi Dokumacılığı” kursu için senede bir veya iki kere yapılmaktadır. Her sene Ekim ayı öncesinde bu işlem yapılır. Denizli’den gelen pamuk iplikleri 30-40 çileden oluşur. Ve hepsi birbirine bağlanmış bu çilelerin toplamına “batman” denir⁵⁴.

Resim 1. Haşılama öncesi pamuk batmanı.

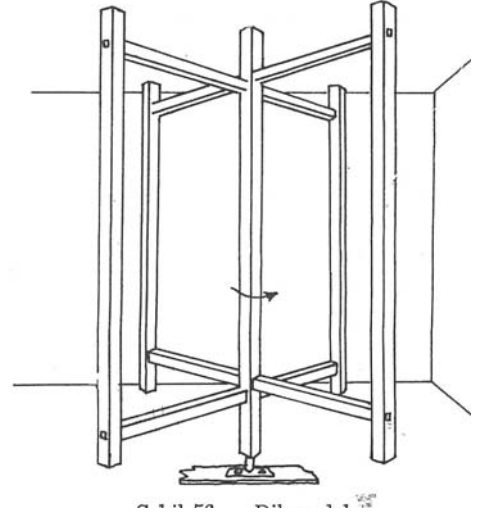
Resim 2. Batmandan çıkan pamuk çilesi.

⁵⁴ Berna Melek, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Şile Bezi Dokumacılığı Kurs Öğretmeni, İstanbul, Şile, Merkez.

Bu işlemde kazan içinde kaynayan 20 litre suya 1 kg un atılır ve iyice karıştırılarak kaynadıktan sonra kelep(çile) halindeki pamuk ipliği bu sıvıya daldırılır, bu sıvıya da “çiriş” denir. Çirişle ipler iyice karıştırılır. Bir süre beklettikten sonra ipler çıkarılıp soğuk suya bastırılır. Ilıdıktan sonra kelep(çile) çıkarılıp, iki el yardımıyla çırpılır ve sııklara asılıp kurumaya bırakılır. Kuruyan kelep(çile) toplanır ve tahta çıtadan yapılmış döner bir sehpaya takılır⁵⁵. Bu sehpa “kelebe” denmektedir. Şile Kabakoz köyündeki Şile bezi dokumacısı Nahide Birgül ise “elemne” diye isimlendirmektedir. Nahide Hanım’ın söylediğine göre daha önceki yıllarda duvardan duvara çivi çakılıp, çözümler bu çivilere sarılarak hazırlanmış⁵⁶.

Resim 3. Döner Sehpa (Elemne).

Şekil 3. Döner sehpa (kelebe).

⁵⁵ Ncedet Taner, “Şile Bezi”, **Şile Dergisi**, Sayı: 1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007, s.98.

⁵⁶ Nahide Birgül, Şile Bezi Dokumacısı, İstanbul, Şile, Kabakoz Köyü.

Elemneye takılan kelebin ucu bulunur ve çıkırıktaki kalem (masura) denilen kamyştan yapılmış çubuklara tutturulup, çıkırık kolu elle çevrilerek sarılır. Bu kalemlerden 40 adeti çözüğüye takılarak kalemler çözüür⁵⁷.

Şile bezi dokumacılarından Mehmet Usta'nın kullandığı gibi yarı otomatik dokuma tezgahları için ise çözüğüler iplik fabrikasından hazır bobinlere sarılmış halde alınır.

Resim 4. Denizli'den hazır halde gelen bobine sarılmış çok bükümlü pamuk ipliği.

Daha sonra bu bobinlerden otomatik sarma makinasında daha küçük bobinler sarılır. Bu bobinler de çözüğü dolabına (cağlık) dizilir. Mehmet Usta cağlığı devere* olarak isimlendiriyor. Cağlıktaki iplikler otomatik olarak büyük çözüğü levendine sarılır ve bu levent dokuma tezgahına yerleştirilir. Yarı otomatik dokuma tezgahlarında her zaman hazır taharlı çözüğülere ekleme yapılır⁵⁸.

Mehmet Usta aldığı siparişler doğrultusunda dokuma yaptığı için, dokuma ebatları da ona göre şekilleniyor. Genellikle 1m., 90 cm. ve 40 cm. eninde dokumalar hazırladığını söylüyor. Eni 1 m. olan bez için çözüğü hazırlarken 160 bobin iplik çözüyor. 1550 teli 1000-1500 metre uzunluğunda cağlıkda hazırlayıp çözüğü levendine aktarıyor.

⁵⁷ Necdet Taner, "Şile Bezi", **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007,s.98

⁵⁸ Mehmet Akgün, Şile Bezi Dokuma Ustası, İstanbul, Şile, İmrenli Köyü.

*Aslında bilinen devere cağlıktaki ipliklerin sarıldığı büyük levente verilen isimdir.

Nahide Hanım ise genellikle 40-42 cm. enli bir dokuma çıkacak Şekilde özgü özüyor. Bunun için 4,5 kg. ile halindeki iplikten 43-45 bobinden 640 tel çözgü hazırlıyor.

Resim 5. ıkırık ve kelebe.

Resim 6. Şile Kabakoz Köyünden Nahide Birgöl çıkırık ve kelebe ile çözgü ipliği hazırlarken.

Resim 7. Mehmet Akgün'ün atölyesindeki bobin sarma makinesi.

Resim 8. Mehmet Akgün'ün atölyesindeki deveve ve arkada çağlık.

Şile Halk Eğitim Merkezi'ndeki "Şile Bezi Dokumacılığı" kursu için de tüm dokumaların çözümleri İmrenli köyündeki Mehmet Usta tarafından hazırlanıyor. Haşılama işlemi bittikten sonra iplikler Mehmet Usta'ya gönderiliyor. Çözgü iplikleri tezgaha takılmaya hazır bir şekilde merkeze geliyor⁵⁹.

⁵⁹ Berna Melek, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Şile Bezi Dokumacılığı Kurs Öğretmeni, İstanbul, Şile, Merkez.

2.1.3.2 ATKI İPLİKLERİNİN HAZIRLANMASI

Çile halindeki ipler yine kelebeye takılır ve burdan çıkıık kolu çevrilerek kalemlere sarılır. Bu kalemler mekik yuvasına yerleştirilerek kullanılır⁶⁰. Yarı otomatik tezgahta kullanılacak atkı iplikleri için de yine otomatik bir makinede masuralara sarılır. Boş masuralar makinenin üst kısmına toplu olarak yerleştirilir. Orta bölüme de iplik bobini oturtulur. Makine boş masurayı ağız kısmına çekip ip sardıktan sonra alttaki toplama bölümüne bırakır⁶¹.

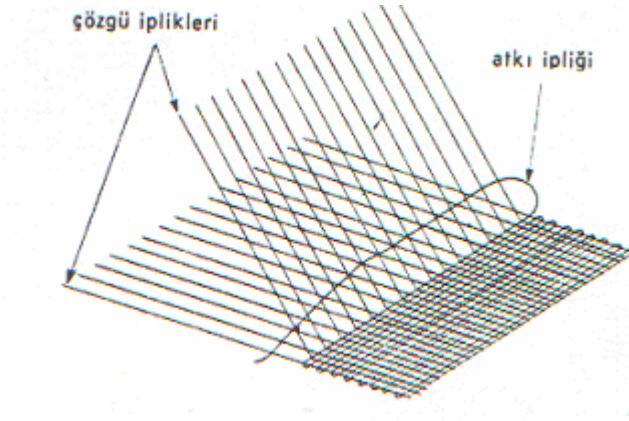
Resim 9. Mehmet Akgün'ün atölyesindeki yarı otomatik dokuma tezgahları için atkı sarma makinesi.

⁶⁰ Nahide Birgöl, Şile Bezi Dokumacısı, İstanbul, Şile, Kabakoz Köyü.

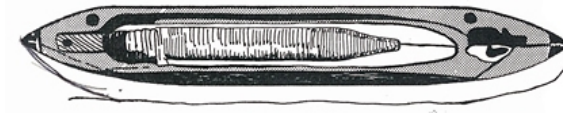
⁶¹ Mehmet Akgün, Şile Bezi Dokuma Ustası, İstanbul, Şile, İmrenli Köyü.

2.1.4. DOKUMA

Dokuma, dikey olan çözgü ile yatay olan atkı ipliklerinin birbirine dik açı yaparak kesişmesinden oluşan bir tekstil mamulüdür. Atkılar bu sisteme göre bazı çözgülerin üstünden bazı çözgülerin de altından geçer. Bu da ancak çözgü ipliklerinin bir kısmının yukarıda bir kısmının aşağıda olması ile sağlanabilir. İpliklerin bu iniş çıkışları “gücü” ler ile yani çerçeve sistemi ile sağlanır. Belli çözgü ipliklerinin yukarı kalkmasıyla aşağıda kalan çözgü iplikleri arasında bir açıklık oluşur. Atkı ipliklerinin geçtiği bu açıklığa da “ağızlık” denir. Ağızlıktan atkı ipliğini geçirmeyi sağlayan alet de “mekik” dir⁶².

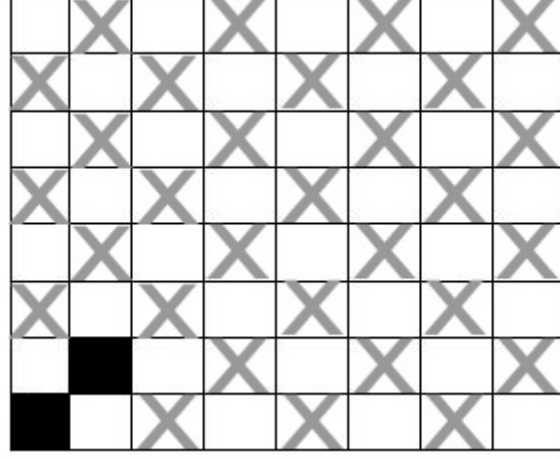
Şekil 4. Düz dokuma tekniği şeması.

Şekil 5. Mekik.

⁶² Neşe Taşkın Şahin, Fatma Demirel, **Kumaş Yapı Bilgisi 1-2-3 Ders Notları**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2001, s.5.

Şile bezi adı verilen dokumanın örgüsü temel dokuma örgülerinin en basit ve en sağlam olanı, “bezayağı” dokuma örgüsündendir⁶³.

Şekil 6. Bezayağı örgüsü raporu B1/1.

Örgünün bir raporu iki çözgü ve iki atkı ipliğinden oluşur. Bezayağı örgüsü en çok kullanılan kumaş örgüsüdür. Bu örgüyü dokuyabilmek için iki çerçevesiz tezgah yeterlidir⁶⁴.

Atkı ve çözgü bağlantılarının en sık olduğu dokuma şeklidir. Bu nedenle bu bezayağı örgülü kumaşlar dayanıklıdır. Gömlek, elbise, pijama, branda kumaşlar, yağmurluk, mutfak takımları, nevresim ve tülbent gibi ürünler bezayağı örgülü kumaşlardan yapılabilir⁶⁵.

⁶³ Neşe Taşkın Şahin, Fatma Demirel, **Kumaş Yapı Bilgisi 1-2-3 Ders Notları**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2001, s.6.

⁶⁴ Nuray Yılmaz, Elvan Anmaç, **Basit Yapılı Dokuma Örgüleri**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 2000, s.26.

⁶⁵ Burhan Bahriyeli, Başak Badur Özkendirici, **Kumaş Yapı Bilgisi Ders Notları**, İstanbul, 2009, s.10.

2.1.4.1. KULLANILAN TEZGAH TİPİ

Genel olarak Anadolu'da kullanılan mekikli el dokuma tezgahları şu şekilde sıralanabilir:

1. "Andi Tezgahlar
2. Peştemal Tezgahları
  - a. Çukur Tezgahlar
  - b. Yüksek Tezgahlar
  - c. Kamçılı Tezgahlar
3. Şal Tezgahları"⁶⁶

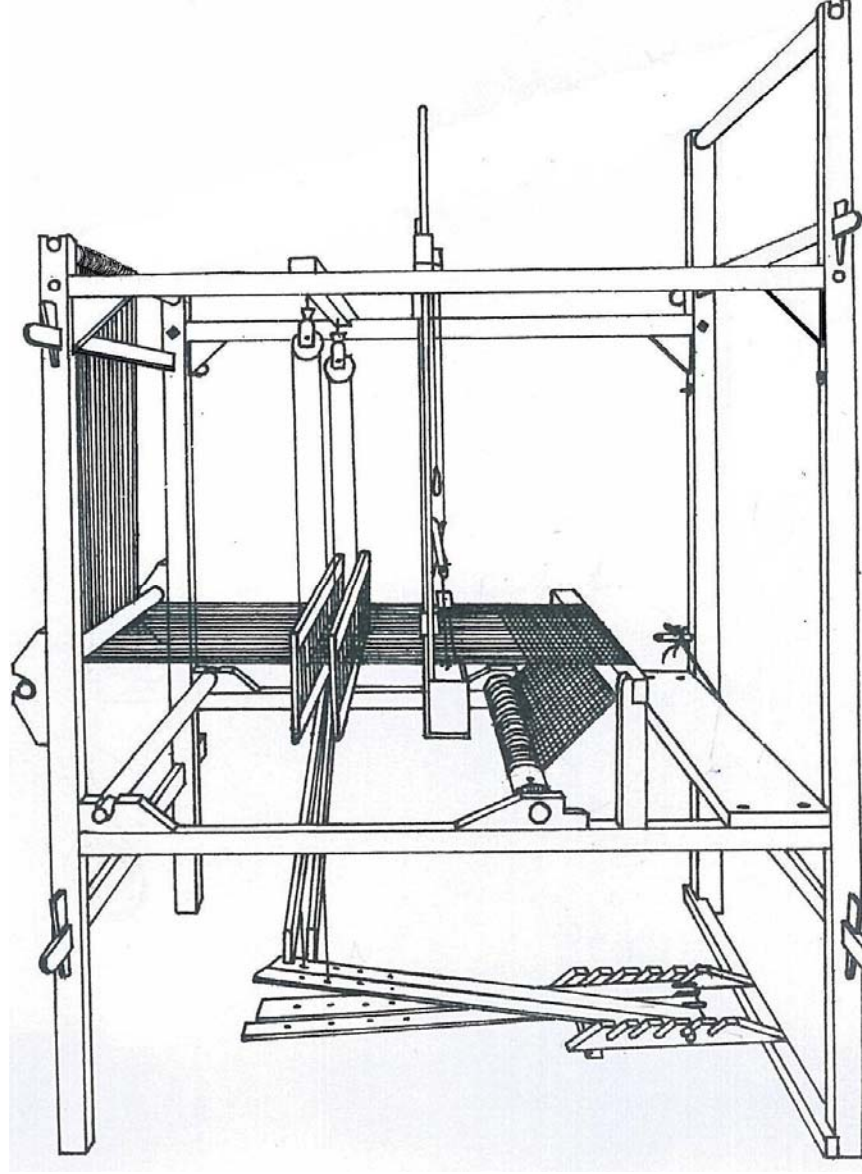
Şile ilçesinde gittikçe azalan el dokumacılığında halen kullanılan ahşap el dokuma tezgahlarından kamçılı tezgahlar kullanılmaktadır.

Anadolu'da da belli başlı dokuma yörelerinde benzerleri görülebilen bu tezgahlar ahşap malzemedен yapılmış kamçılı (çift pedallı) tezgahlardır.

Bunlar Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Köy İşleri Bakanlığı gibi bakanlıkların açtıkları dokumacılık kurslarından sonra daha çok kullanılmaya başlanmış bir tezgah türüdür. Kamçılı tezgahların diğer tezgahlardan en önemli ayrılığı, mekiğin el ile değil de kamçının çekilmesiyle atılmasıdır. Bu sistem el tezgahlarına büyük bir hız kazandırmıştır. Gücülerinin tel ve taraklarının demir olması dışında diğer bir özelliği de sökülüp takılabilir olması nedeniyle kolayca bir yerden kaldırılıp diğer bir yere kurulabilmesidir. Gün geçtikçe bu tezgahların yerine yarı otomatik dokuma tezgahları da geçmektedir.

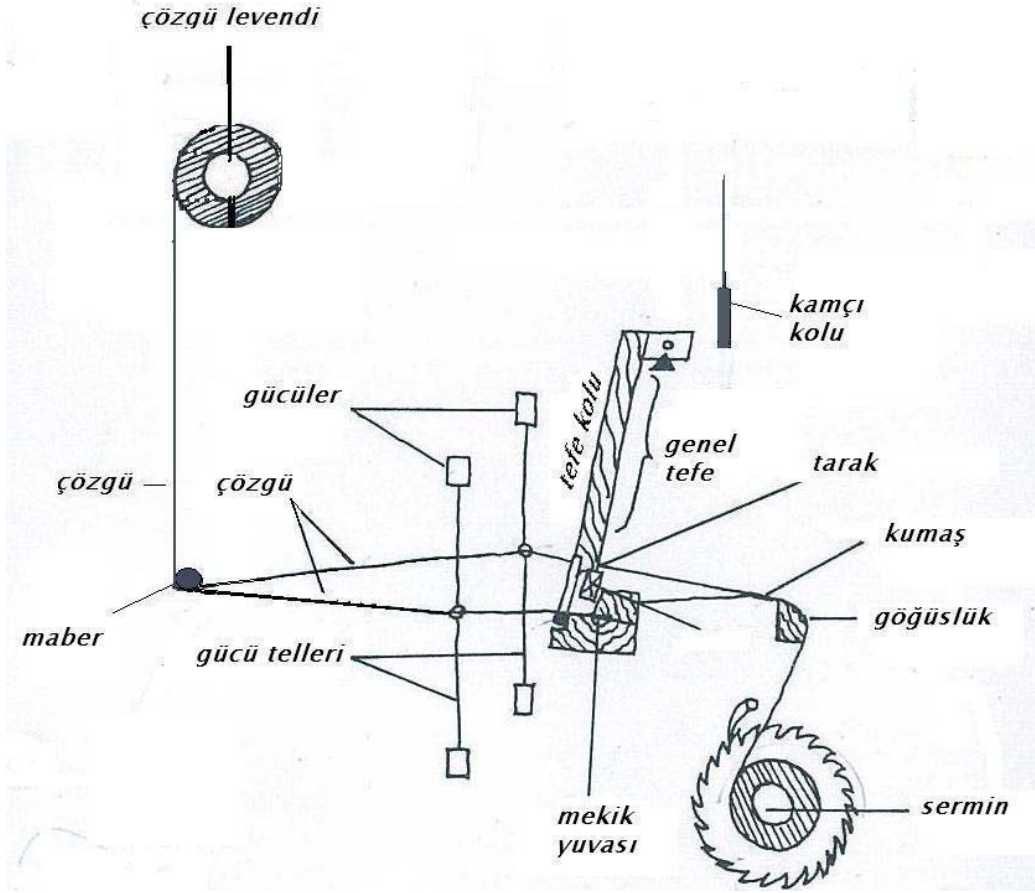
⁶⁶ Şahin Y. Yağan, **Türk El Dokumacılığı**, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 1978, s.75-76.

Şekilde görülen kamçılı tezgah kolaylıkla sökülüp takılabilir⁶⁷.

Şekil 7. Şile’de kullanılan kamçılı tezgah.

⁶⁷ Çetin Aytaç, **EL DOKUMACILIĞI**, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 1989, s.187.

Şekil 8. Kamçılı dokuma tezgahının parçaları.

Kamçılı ahşap tezgah; çözgülerin sarıldığı çözgü levendi, gücü tellerini taşıyan iki gücü çerçevesi, kumaşı sıkıştırmaya yarayan tefe kolu, tefe kolunda bulunan mekik yuvası, mekiğin basit bir düzenleme ile daha hızlı atılmasını sağlayan çekme kolundan (kamçı) oluşur. Tarak, tefenin içine yerleştirilir. Ön tarafta ise kumaşı taşıyan göğüslük parçası ve dokunan kumaşın sarıldığı “sermin” denilen kalın ahşap silindir levent bulunur.

Resim 10. Şile, Kabakoz köyü, Nahide Birgül'ün dokuma tezgahı.

Resim 11. Şile, Kabakoz köyü, Nahide Birgül'ün dokuma tezgahı.

Resim 12. Şile, Merkez’deki Şile Tekstil Meslek Lisesi’nde kullanılan dokuma tezgahı.

Resim 13. Şile, Merkez’deki Şile Tekstil Meslek Lisesi’nde kullanılan el dokuma tezgahı.

Resim 14. Şile, Merkez' deki Şile Halk Eğitim Merkezi'ndeki el dokuma tezgahları.

Resim 15. Şile, Merkezdeki Şile Halk Eğitim Merkezi el dokuma tezgahından görüntü.

Şile, İmrenli köyünde seri üretim şeklinde dokuma yapan Mehmet Aygün yarı otomatik dokuma tezgahları kullanmaktadır. Bu tezgahlar Uşak tipi ve Bursa'da yapılmış yarı otomatik tezgahlardır. Bu tezgahlarda el tezgahlarından farklı olarak mekik atma işlemi otomatik olarak yapılmaktadır ve günlük üretim kamçılı tezgaha göre daha fazla olmaktadır. Ancak dokuma yapılırken sürekli kontrol edilmelidir. Çünkü herhangi bir çözgü kopması ya da başka bir sorunla karşılaşıldığında tezgahın durdurulması gerekmektedir.

Resim 16. Mehmet Akgün'ün atölyesindeki geniş enli dokuma yapan yarı otomatik tezgah.

Resim 17. Mehmet Akgün'ün atölyesindeki dar enli dokuma yapan yarı otomatik tezgah.

2.1.4.2. TAHAR VE TARAK İŞLEMİ

Çözü hazırlandıktan sonra zincir ya da yumak halinde toplanan ipler “düzen” adı verilen dokuma tezgahında önceden kalan hazır taharlı çözülerin uçlarına düğümlenir. Buna da “tünük atma ya da çözü ekleme” denir. Tezgahda çözü yoksa hazırlanan çözü ipleri gruplara ayrılarak “çözü ağacı” denilen çözü levendine sarılır ve tezgaha aktarılır⁶⁸.

Çözü ipliklerinin belirli kurallara göre çerçevelerdeki gücü* gözlerinden ve tarak dişleri arasından geçirilmesi işlemine tahar denir. Tezgahta hazır tahar yoksa “sıra tahar” yani “düz tahar” baştan uygulanır. Çözüler sırası ile birinci çerçeveden son çerçeveye kadar gücü gözlerinden geçirilir. Yapılan işlem tekrar birinci çerçeveye dönülerek çözüler bitinceye kadar tekrarlanır. Bu işlemden sonra çözüler tarak dişlerinden geçirilir⁶⁹.

İmrenli köyündeki Mehmet Usta 7,5 ; Kabakoz köyündeki Nahide Teyze 10; Halk Eğitim Merkezi'nde ise Berna Melek 7 numara tarak kullanıyorlar. Hepsi tarak dişlerinden 2 tel geçiriyor. Berna Melek, bugüne kadar Şile bezi dokuamsında en çok 7 numaralı tarağın kullanıldığını belirtmektedir.

⁶⁸ Necdet Taner, “Şile Bezi”, **Şile Dergisi**, Sayı: 1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007, s.98.

*Köylerde gücü teli küçü teli diye söyleniyor.

⁶⁹ Burhan Bahriyeli, Başak Badur Özkendirici, **Kumaş Yapı Bilgisi Ders Notları**, İstanbul, 2009, s.23.

Tahar işlemleri de bittikten sonra artık dokuma işlemine başlanabilir. Kamçılı tezgahın pedalları sayesinde sırasıyla çerçevelerden biri kaldırılır ve ağızlık açılır. Bu ağızlıktan kamçının kolu çekilerek mekik geçirilmiş olur. Daha sonra diğer pedala basılarak ikinci çerçeve kaldırılır ve kamçı çekilir. Dokuma bu şekilde devam eder. İlk başlarda 5-10 cm. boş dokuma* yapılır. Daha sonra istenilen boyut bittikten sonra her bez arası 15 cm. boş dokunur.

	Kullanılan Tezgah Türü	Kumaş Eni	Çözümlü İplik No.	Atkı İplik No.	cm.deki atkı sıklığı	cm.deki çözümlü sıklığı	Tarak No.	Dışteki Tel sayısı
İmrenli Köyü	Yarı Otomatik Tezgah	90 cm.	20/1	20/1	13 tel	16 tel	7,5	2
Kabakoz Köyü	Ahşap Kamçılı El Tezgah	40 cm.	20/1	20/1	16 tel	15 tel	10	2
Şile Halk Eğitim Merkezi	Ahşap Kamçılı El Tezgah	50 cm.	20/2	20/2	10 tel	15 tel	7	2
	Ahşap Kamçılı El Tezgah	40 cm.	20	20	18 tel	19 tel	7	2

Tablo 3. Şile’de köyler ve merkezde dokunan Şile bezi özellikleri.

*Dokunan kumaşta başlangıç veya deneme bölümleri boş dokuma diye söylenir.

2.1.5. YIKAMA VE KURUTMA

Dokunması bittikten sonra bez, tezgahdan kesilir. Önceleri kireç kaymağı* ve soda ile birlikte deniz suyu kullanırken şimdi çeşme suyu kullanılmaktadır. Büyük bir leğene konulan kumaşın rahatça hareket edebileceği kadar su, kireç kaymağı (4 lt.su için 1 yemek kaşığı) ve soda karışımında tezgahdan çıkan bez yarım saat beyazlamaya bırakılır. Beyazlanan Şile bezi duru suyla durulandıktan sonra açık alanda duvardan duvara gerilen iplere asılarak kurutulur. Bu işlem deniz suyu kullanılırken kum üstünde veya kaya üstünde yapılırmış⁷⁰.

Yıkama işlemi Halk Eğitim Merkezi ve Kabakoz'da bu şekilde yapılıyor. Sadece İmrenli köyündeki Mehmet usta kendine bir yıkama havuzu yaptırmış. Bu havuzdaki 30 litre çeşme suyuna 1 kg.'dan fazla un ekliyor. Mehmet Usta, deniz suyunun etkisini verdiği için un kullanıyor. Yarım saat - bir saat arası hiç kuru yer kalmayacak şekilde beklettikten sonra duru suyla yıkıyor. Bu tatlı su da olabilir. En son olarak da bezleri çırpıp, iplere asarak kurutuyor.

Önceleri denizde ya da deniz suyunda yıkama işlemi yapılırken artık bu işlem bırakılmıştır. Bunun sebebi olarak ise denizlerin gün geçtikçe kirlenmesi gösteriliyor. Şile Belediyesi, "Ne kadar temizlemeye çalışsak ta eski temizliğini yakalayamıyoruz, bir şekilde yine kirleniyor." diye açıklamaktadır. Kum üzerinde kurutma işlemi de günümüzde tercih edilmemektedir. Bunun sebebi ise kumda kurutulduktan sonra dikiş makinasındaki işlemlerde kum tanelerinin makinayı bozması ve işi aksatması diye söylenmektedir. Son olarak kuruyan bezler ham halde kullanılır ya da satılır. Eskiden kurutma işleminden sonra istenilen renge boyama yapılırmış. Artık boyama işlemi Şile'de yapılmıyor. İstenilen renkte çözümlü ipliği alınıp renklendirilebiliyor.

⁷⁰ Berna Melek, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Şile Bezi Dokumacılığı Kurs Öğretmeni, İstanbul, Şile, Merkez.

* Kalsiyum hipoklorit.

Resim 18. İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde yaptığı yıkama havuzu.

Resim 19. İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde kurutma ipleri.

Resim 20. İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde kumaşları ölçüp, paketlemesi.

İmrenli köyündeki Mehmet usta kuruyan metrelerce kumaşı 20'şer metrelik paketler halinde hazırlıyor. 20 metrelik paket 1 top sayılıyor. 1'er metrelik cetvele 20 kere sarılarak hazırlıyor. En son olarak da katlayarak paketliyor.

Resim 21. İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde kumaşları ölçüp, paketlemesi.

Resim 22. Kenarlarına simli çözgü eklenmiş ince Şile bezi.

Resim 23. Renkli atkı ipliği kullanılmış Şile bezleri.

2.1.6. ŞİLE BEZİ İŞLEMECİLİĞİ

İŞleme; yün, ipek, pamuk, keten, metal v.b. iplikler kullanılarak, çeşitli iğneler ve uygulama biğimleri aracılığıyla keÇe, deri, dokuma v.b. üzerine yapılan bezemedir.

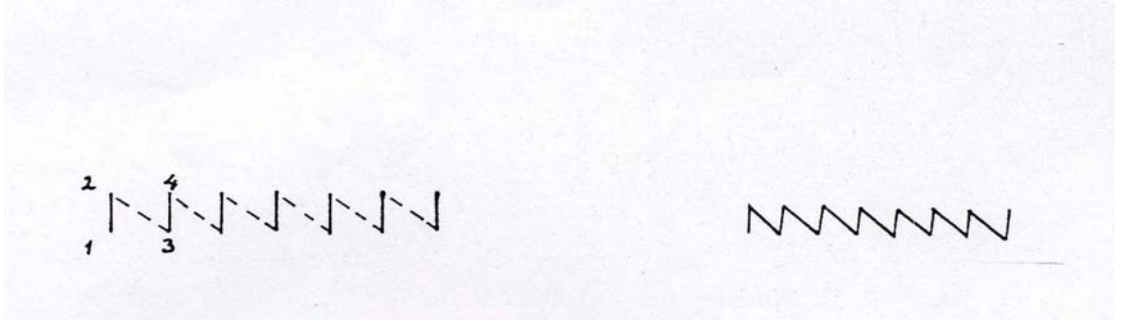
“İŞlemede birĐok değişik ana teknik ve bu tekniklerin alt işlem basamaklarını oluŐturan farklı teknikler de bulunmaktadır. T¼rk işlemeleri diye adlandırılan işlemeleri d¼rt ana baŐlıkta toplayabiliriz:

- a- hesap işi
- b- t¼rk işi
- c- antep işi
- d- maraŐ işi

Şile bezi işlemede kullanılan işleme tekniği “hesap işi” dir. Şile bezi işlemede hesap işi tekniği yapılırken takip edilen işlem basamakları Őunlardır:

- a- d¼z iğne yapmak
- b- verev iğne
- c- kesme ajur
- d- balık sırtı yapmak
- e- civan kaşı yapmak
- f- hasır iğne yapmak
- g- ciğer deldi yapmak”⁷¹

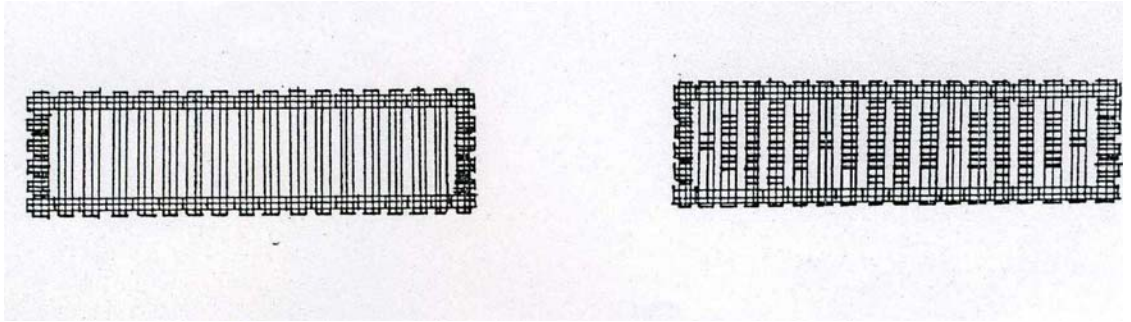
⁷¹ Sema Őent¼rk, **Şile Bezi ve İŞlemeleri**, Danışman: Prof. Dr. Mediha G¼ler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstit¼s¼, 1995,s.36.

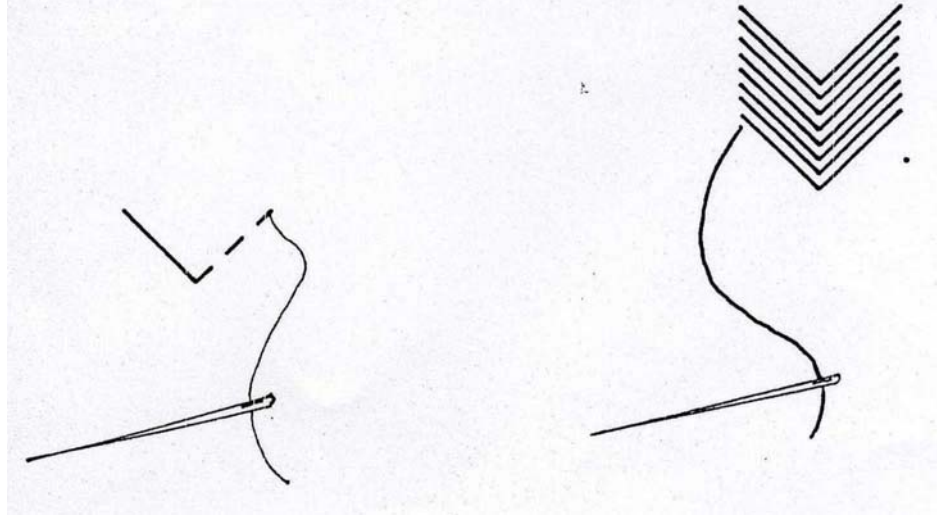
Şekil 9. Düz iğne işlemi ve bitmiş görüntüsü.

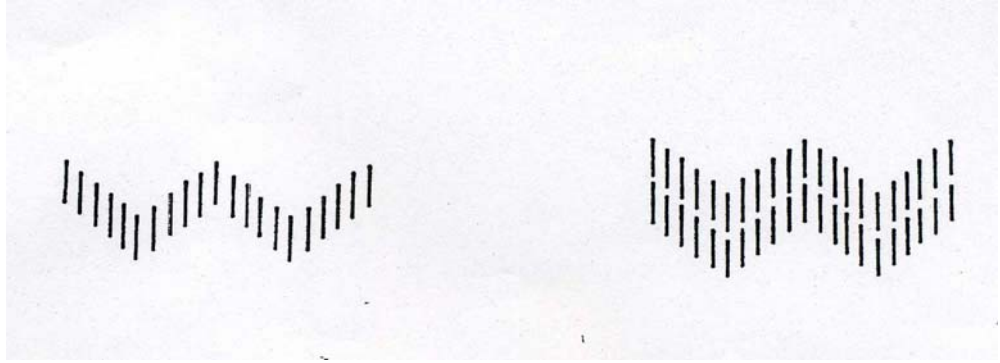
Şekil 10. Verve iğne işlemi ve bitmiş görüntüsü.

Şekil 11. Kesme ajur işlemi ve bitmiş görüntüsü.

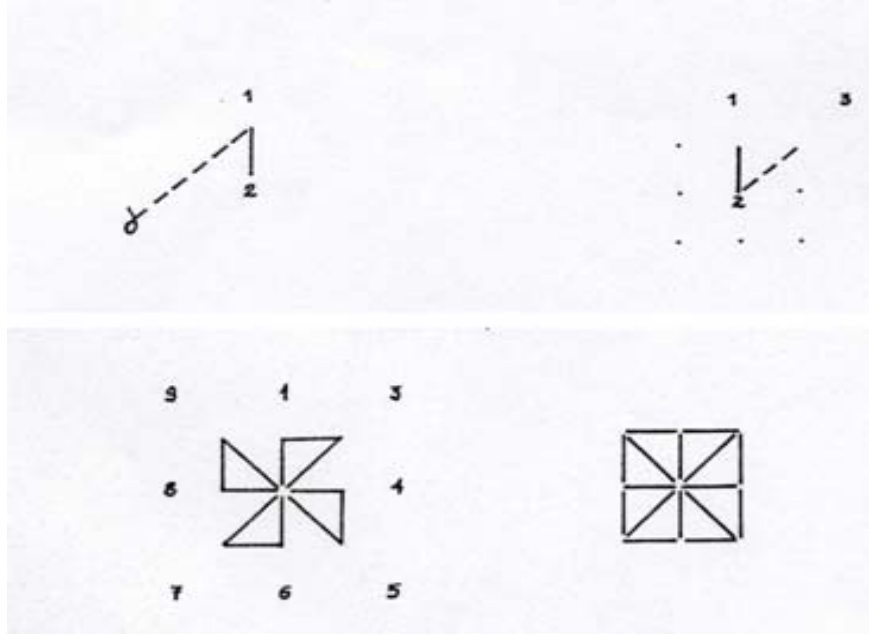
Şekil 12. Balık sırtı işlemi ve bitmiş görüntüsü.

Şekil 13. Civan kaşı işlemi ve bitmiş görüntüsü.

Şekil 14. Hasır iğne işlemi ve bitmiş görüntüsü.

Şekil 15. Ciğer deldi işlemi ve bitmiş görüntüsü.

Şile bezinde kullanılan 200'ü aşkın motif vardır. Bu işlemleri Şile'nin yerlisi olan her evden en az bir kadın yapabilmektedir. Şile'de yapılan tüm işlemler "Şile İşlemleri" diye bilinmektedir.

İşlemeciler, Şile bezini kasmağa gererek istenilen renkte floş iplik*, çamaşır ipeği ve ya pamuk ipliklerle işlenebileceğini belirtmektedir. Üç iplik esas kabul edilmiştir. İşleme gözenek ve iplikleri sayarak yapılmaktadır. Genelde sarma, kanaviçe olarak işlenmektedir. İsteğe bağlı olarak çevresine iğne oyası da eklenmiş örnekler yapılabilir. Bez üzerindeki motiflerde genel olarak kırmızı, pembe, beyaz, sarı, gök mavisi, kahverengi ve siyah renkler kullanılır⁷².

⁷² Necdet Taner, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Müdürü.

* Piyasada bulunan suni ipek iplik.

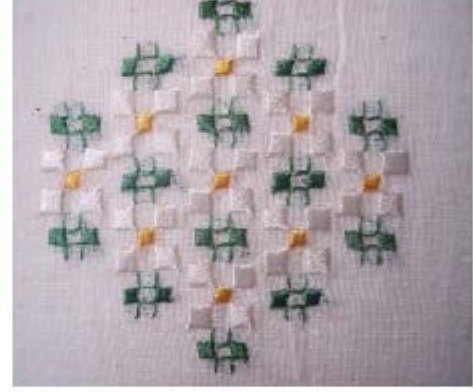
Aslan Pençesi

Hanımeli

Kabak Çiçeği

Papatya

Ciğer deldi

Hanım Düğmesi

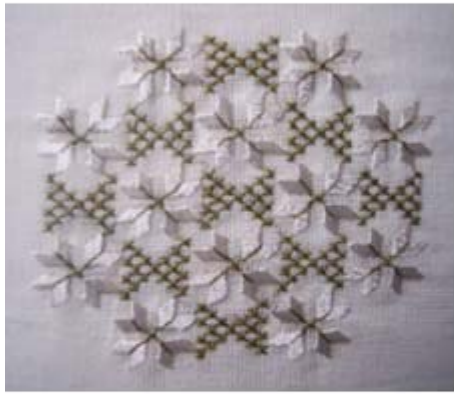
Resim 24. Şile’de Şile bezi işlemeciliğinde hesap işi tekniği çeşitlemeleri ve en çok kullanılan motifler ve isimleri.

Manolya

Saray Süpürgesi

Küçük Yıldız

Saçaklı Çekirdek

Susmalı Kareli

Pullu

Resim 25. Şile’de Şile bezi işlemeciliğinde hesap işi tekniği çeşitlemeleri ve en çok kullanılan motifler ve isimleri.

2.1.7. AJUR TEKNİĞİ

Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi'nde dokunan bazı bezlere iki yıldır ajur tekniği uygulanıyor. Şile bezi üzerine ajur tekniği sadece Şile Halk Eğitim Merkezi'nde uygulanmaya başlamış ve hala sadece burada uygulandığı belirtilmektedir.

Günümüzde kullanılan ajurlar:

- a) İplik çekme ajurlar
- b) Ara ajurlar
- c) Düğümlü ajurlar'dır.

Ajur tekniği, iplik çekilerek yada kesilerek yapılan bir nakış türüdür. İplikleri çekilerek yapılan ajura “çekme ajur”, iplikleri kesilerek yapılan ajura ise “kesme ajur” denilmektedir.

Çekme Ajur: Kumaşın bir tarafındaki iplikleri çekilir. Çekilmeyen iplikler çeşitli kotonlarla grup grup bağlanarak şekil verilir. Çekme ajurlar başlı başına kullanılabildiği gibi, değişik tekniklerle birlikte de kullanılabilen çok zarif ve dekoratif bir nakış türüdür.

Kesme Ajur: Kumaşın bir tarafındaki iplikler desene uygun olarak gruplar halinde kesilir. Diğer taraftaki iplikler tamamen kesilir ve çekilir. Ortada kalan iplikler kotonlarla şekillendirilir. Bu arada motive uygun iplikler atılarak üzeri sarılır.

Şile bezinde kullanılan ajur tekniği çekme ajurdur. Ajur, balıkçı mekiğiyle yapılıyor. İstenilen yere kadar bezayağı dokumadan sonra, yapılacak ajur deseni önceden belirleniyor. Sonra kumaşın enine göre ajur sayısı hesaplanıyor. Desen için, dokumada kullanılan aynı atkıda kullanılabilir ya da renkli, farklı atkı ipliği de kullanılabilir⁷³.

⁷³ Berna Melek, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Şile Bezi Dokumacılığı Kurs Öğretmeni, İstanbul, Şile, Merkez.

Bir ajur deseninde 6 çift iplik, yani 12 çözü telii hesaplanır. Balıkçı mekiği ile 3 çift çözü telini alttan alıp, diğer 3 çift çözü telinin üstünden geçerek, çözüleri ters düz edip mekiğe sarılan ip geçirilmektedir⁷⁴.

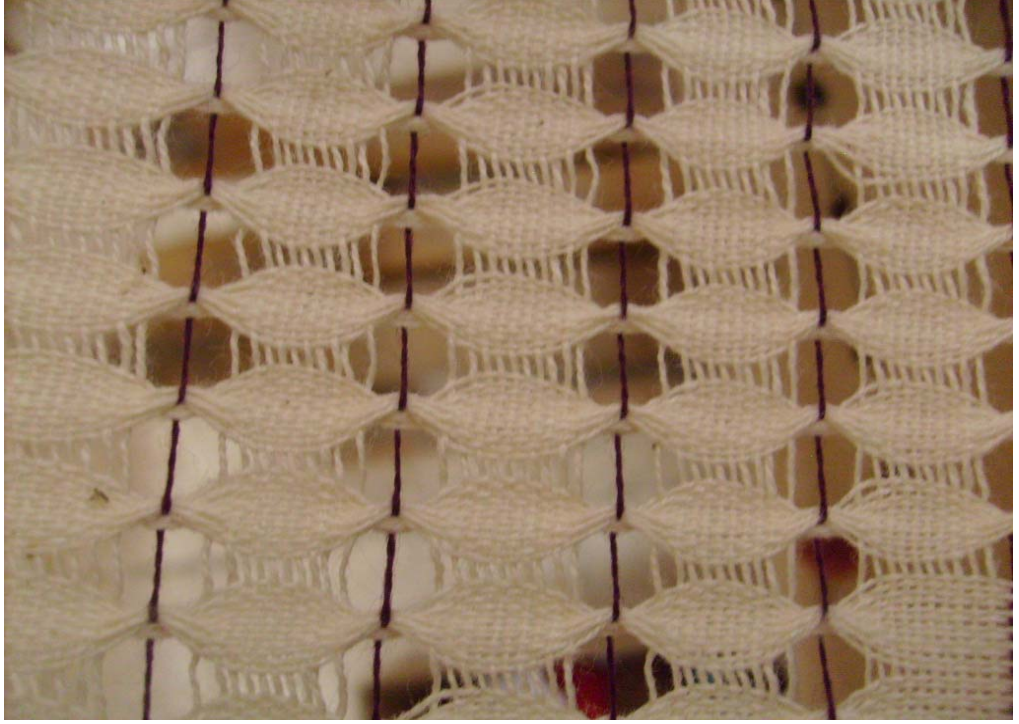

Resim 26. Balıkçı mekiği ile tezgahdaki Şile bezine ajur deseni yapılırken.

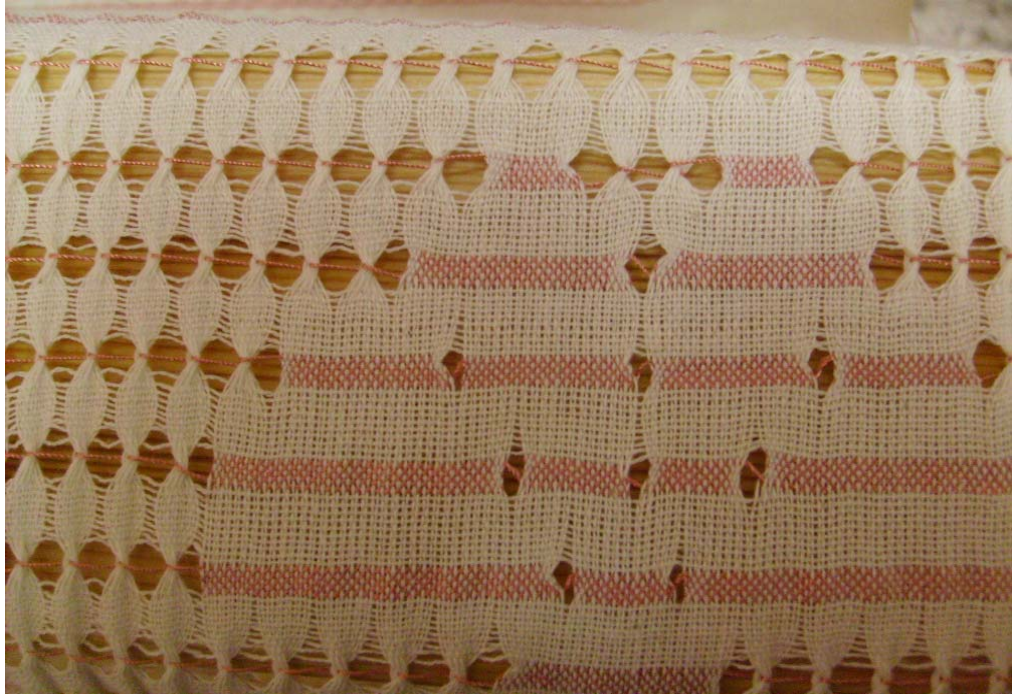

Resim 27. Ajur desenli Şile bezi.

⁷⁴ Bena Melek, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Şile Bezi Dokumacılığı Kurs Öğretmeni, İstanbul, Şile, Merkez.

Resim 28. Ajur desenli Şile bezinin yakından görüntüsü.

Resim 29. Ajur desenli bir Şile bezi örneği.

2.2. ŞİLE BEZİNİN KULLANILDIĞI YERLER

Şile bezinden gecelik, sabahlık , bluzlar, bay ve bayan gömlekleri, masa örtüleri, çay takımları, sehpa örtüleri, namaz örtüleri, keseler, lavanta torbaları, mutfak ve yatak örtüleri yapılmaktadır. Cumhuriyet ncesi dönemlerde ise ukur, peçete, peŐkir, perde, havlu ve erkek amaŐı üretiminde kullanılmaktaydı. 1960'lı yıllarda Şile, Fener mahallesinde yre insanının Cumartesi ve Pazar günleri kaldırımlara gecelik sergisi açarak kendi emeklerinden geçimlerini sağladı sylenmektedir⁷⁵.

Bugüne baktığımızda Şile bezi günlük spor giysilerden, zarif gece kıyafetlerine, i amaŐılarından geceliğe, plaj giysilerinden gelinliğe kadar hemen her tür giyeceklerde hatta Őapka, kemer, çorap, çanta, gzlk ve telefon kabı gibi aksesuar olarak da kullanılmaktadır⁷⁶.

Bezlerin bir kısmı işlenmeden kumaş olarak satılır. Bir kısmı ise Şileli ev hanımları tarafından iŐlenir. zerine baskı tekniğiyle süslenen Şile bezi modellerine de rastlanmaktadır⁷⁷.

⁷⁵ Yurt Ansiklopedisi, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İstanbul Sanayii”, Cilt:6, Anadolu Yayıncılık, 1983, s.3926.

⁷⁶ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi: Şile İlçesi**, İstanbul, Kitap Yayın Dağıtım, 2005, s.184.

⁷⁷ A.g.k., s.240.

Şile bezinden yapılan bu eşyaların pazarlaması önceleri gezgin satıcılarca yapılırken, bir süre sonra ilçede yalnızca bu malın satışı ile uğraşan iş yerleri açılmıştır⁷⁸.

Bir makalede “Şile bezi dokumacılığı 1971 yılında Paris’in ünlü mağazalarında tanesi 60 franga (200 lira) satılan bluzlar halk tarafından kapışılmıştır ” ifadesi yer almaktadır. “Hatta bir İngiliz dergisi 1972 yılında çıkardığı bir sayısında isteyenlere Türkiye’den özel olarak Şile bezi giyecek getirebileceğini bile yazmıştır. Şile bezi’nin dünyaya tanıtılmasında büyük rolü olan Türk modacı Zuhal Yorgancıoğlu blucin pantolonla Şile bezini birlikte sunmuştur. 1973 yılında mayo olarak da üretilmiştir ve genellikle düz işlemez olarak kullanılmıştır⁷⁹. 1977 yılında da Yapı Kredi Bankası “Şile Bezinden Türk Desenli Bluz” konulu bir yarışma düzenlemiştir⁸⁰.

Şile bezi son on yıl içerisinde ünlü modacılar tarafından da ele alınmaya başlanmıştır. 2001 yılında “Levni 2001” adlı bir gösteri düzenleyen Cemil İpekçi, bu organizasyonu Şile’de yok olmaya yüz tutmuş Şile bezi el tezgahlarının yeniden üretime geçebilmesi ve bu kültüre sahip çıkabilmesi amacıyla yaptığını belirtmektedir. Bu koleksiyonu ünlü bir giyim firması olan Vakko için Osmanlı motifleriyle yeni bir düzenleme yaparak hazırlamıştır⁸¹. Modacılığa Şile bezi kullanarak başlayan Cemil İpekçi 18.yüzyıl minyatür sanatçısı Levni’nin desenlerinden esinlenerek “Geçmişten Günümüze Şile Bezi Efsanesi” temalı tamamen Şile bezinden oluşan bu koleksiyonu 14. Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali içinde de sunmuştur.

⁷⁸ Yurt Ansiklopedisi, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İstanbul Sanayii”, Cilt:6, Anadolu Yayıncılık, 1983, s.3926.

⁷⁹ Ahmet S.Şimşek, “Şile Bezi (Şila)”, **Mensucat Meslek Dergisi**, Cilt:27, Sayı:3, İstanbul, Meslek Yayınları ve Matbaacılık, 1974, s.110.

⁸⁰ Sabih Gözen, “Şile Bezi”, **Sanat Dünyamız Dergisi**, Sayı:9, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1977,s:40.

⁸¹ “Cemil İpekçi Yine En Gözde”, **Hürriyet Gazetesi**, 11.11.2001,s.2.

Resim 30. Cemil İpekçi'nin Levni 2001 adlı defilesinden bir görüntü.

Erol Albayrak da tasarımlarında Şile bezi kullanmayı tercih etmiş bir modacıdır. 2003 Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali'ne defilesiyle katılmış, Şile bezi işlemlerinin ön planda olduğu tasarımlarını yurtdışında da tanıtmıştır. Ayrıca “Shile Cumhuriyet Kadınları” isimindeki defilesinde de Şile bezi kullanmıştır⁸².

Resim 31. Erol Albayrak'ın “Shile Yaz Koleksiyonu” defilesinden bir görüntü.

⁸² “Modacı Erol Albayrak: Aynı Gaye İçin Çalışıyoruz”, www.ismek.ibb.gov.tr/haberler/roportaj, 29.12.2004.

2.3. ŞİLE BEZİNİN ÖZELLİKLERİ

2.3.1. ŞİLE BEZİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

T i p	En cm	E n t o l e r a n s ı	Sıklık 1cm'de		İplik No (Ne)		M ² Ağırlığı (g)	Haşıl, Apre Miktar 1 (%)	Kopma Yük (kgf)		Kopma Uzaması (%)	
			Çözüğü	Atkı	Çözüğü	Atkı			Çözüğü	Atkı	Çözüğü	Atkı
1	45	-5	16+/-2	13-17	20	20	115+/-10	5+/-2	20+/-2	18+/-3	30+/-5	35+/-10
2	90	-10	16+/-2	13-17	20	20	115+/-10	5+/-2	20+/-2	18+/-3	30+/-5	35+/-10

Tablo 4.TSE'de iki standarda ayrılan Şile bezinin yapısal özellikleri.

Yukarıda ki tabloda görüldüğü gibi Türk Standartları Enstitüsü Şile bezini iki tip olarak kabul etmiştir.

1.tip Şile bezi 45 cm. eninde olup cm.'deki çözgü sıklığı 16+/-2 tel ve atkı sıklığı 13-17 tel olarak kabul edilmiştir.

2.tip Şile bezi de 90 cm. enindedir. Çözgü sıklığı cm.'de 16+/-2 tel ve atkı sıklığı 13-17 tel'dir.

1.tipte ve 2. tipte kullanılan çözgü ve atkılar 20 numara ipliktir. Her iki tipte de kumaşın m²'ye düşen ağırlığı 115+/-10 gram'dır. Yine her ikisinde de kopma yükü çözgüde 20+/-2, atkıda 18+/-3 olarak verilmiştir. Kopma uzaması, çözgüde %25 ile %35 arası, atkıda ise %25 ile %45 arası olmalıdır.

2.3.2. ŞİLE BEZİNİN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Şile bezinin tercih edilmesindeki en büyük neden hiç kuşkusuz rahatlığıdır. Saf pamuktan üretildiği için sağlıklı bir dokuma olduğu, özellikle yaz aylarında teri emdiği ve serin tuttuğu bilinir. Denizde yıkama yapıldığı zamanlarda deniz kenarında kurumaya bırakıldığı için, rutubetli olduğu ve siyatik ile romatizmaya iyi geldiği de söylenmektedir⁸³. Ayrıca şile bezinin elde rahatlıkla yıkanabildiği ve ütü gerektirmediği de söylenebilir⁸⁴.

Yapısından dolayı pek çok alanda işlevsellik gösterebilir ve %100 pamuk dokuma olduğundan yıllarca eskimeden kullanılma şansı vardır⁸⁵. Şile bezinin atkı ve çözüğünün kıvrak iplikten olması onun daha hava geçirebilen bir yapıda olmasını sağlar.

Günümüzde daha çok yarı-otomatik dokuma tezgahlarında üretilen Şile bezi, ahşap el dokuma tezgahında dokunmuş Şile bezinin sahip olduğu kalitede değildir. Şile'deki dokuma ustaları da otantik Şile bezi denildiğinde ahşap el dokuma tezgahında dokunmuş Şile bezini kabul ediyorlar. Çünkü el tezgahında dokunmuş bir Şile bezinin her zaman daha uzun ömürlü ve kaliteli olduğunu söylüyorlar. Bunun sebebi olarak da ipliğe ve kumaşa birtakım işlemler uygulanması ve bunun sonucu olarak da sürtünme olayının ortadan kalkması gösterilebilir.

⁸³ Süleyman Taban, Şile Esnafı, Eski Şile Bezi Dokumacısı , İstanbul , Şile, Merkez.

⁸⁴ Ahmet S.Şimşek, “Şile Bezi (Şila)”, **Mensucat Meslek Dergisi**, Cilt:27, Sayı:3, İstanbul, Meslek Yayınları ve Matbaacılık, 1974, s.109.

⁸⁵ Süleyman Taban, Şile Esnafı, Eski Şile Bezi Dokumacısı , İstanbul , Şile, Merkez.

3. ŞİLE YÖRESİ ŞİLE BEZİ DOKUMACILIĞININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

3.1. MERKEZDE

İlçenin ekonomisine çok büyük katkısı olan Şile bezi dokumacılığının Şile ilçesinin merkez bölgesinde neredeyse kaybolmaya yüz tutmuştur. Üsküdar Caddesi üzerinde bulunan Şile bezi esnafının çoğu Şile bezini, daha doğrusu seri üretim ile üretilen bezleri Denizli'den ya da Buldan'dan getiriyor. Bunun sebebi olarak daha düşük maliyetli olmasını gösteriyorlar. Denizli'de ve Buldan'da üretimin çok fazla olması da maliyeti düşürmesine sebep olarak düşünülebilir.

Şile'de 53 yıldan beri esnaflık yapan eski dokuma ustası Süleyman Taban şu anda Şile Üsküdar Caddesi'ndeki dükkanında Şile bezinden yapılmış giysiler satıyor. Ayrıca İstanbul Sultanahmet'te de bir şubesi var. Şile'de satışa sunduğu Şile bezlerini hazır olarak aldığını ve hakiki Şile bezi kullandığını söylüyor. Dükkanında bulunan küçük bir konfeksiyon atölyesinde bunları diktiriyor ve üzerine işlemler yaptırıyor. Süleyman Taban'a göre yeni nesil Buldan ve Denizli'den gelen bezlerle rekabet edemediği için atölyeler birer birer kapanıyor. Buldan bezini Şile bezi olarak pazarlayan esnaf hala var. Satışların çoğu yerli ve yabancı turistlerin arttığı Temmuz- Ağustos aylarında yapılıyor. Bunun dışındaki zamanlarda ise eskisi kadar satış olmuyor.

Şile'ye Buldan'dan getirilen bezlerin yapımı Şile bezi kadar zahmetli olmadığı, seri üretim şeklinde üretildiği ve bu yüzden daha ucuza mal olduğu için özellikle son yıllarda esnafın tercihi bu yönde olmuş. Şile köylerinde Şile bezi dokumacılığının yok denecek kadar az olmasının bir nedeni olarak Şile esnafının köylerde üretilen otantik Şile bezi alımını bırakmasını söyleyebiliriz.

1956'da dokumacılığa başlamış olan Süleyman Taban ilk Fransa'ya ihracat yapmış. 53 yıldan beridir de Şile'de esnaflık yapmaktadır. Süleyman Taban 1960'lı yıllarda Şile bezinin yurt içinde olduğundan daha çok yurt dışından talep gördüğünü de ekliyor. Bu ihracın en çoğu başta Almanya ve Fransa olmak üzere pek çok ülkeye yapılmış, hatta 1970'de yabancı bir dergide Süleyman Taban'dan bahsedilmiş. 1972'de de Türkiye'de ihracat sektöründe Şile bezi ihracatı 2.sırayı almış.

İlçede 1995 yılı Şile Esnaf ve Sanatkarlar Odası başkanlığına göre Şile bezi esnaf sayısı Merkezde 12, 1998 yılında ise 10' dur. Bugün 20 esnaf vardır. 1995 yılında üretilen ve satılan işlenmiş bez 150.000 metre'dir (bir parçası 3 metre bezden çıkar.). 69.000 m. bez ise işlemeden satılmıştır.

2003 yılında 420.000 m. Şile bezi işlenerek 140.000 parça çeşitli Şile bezi ürünü elde edilmiş ve pazarlanmıştır. Bunun 90.000 metresi ise işlenmeden bez olarak satılmıştır. 510.000 metrelik Şile bezi adı altındaki satışın 30.000 metresi dışındaki 480.000 metresi Denizli ve Buldan gibi bez üretim merkezlerinden gelmiştir. Bir başka ifade ile ilçede Şile bezi adı altında satılan her 16 parçadan sadece bir tanesinde Şile bezi kullanılmaktadır⁸⁶.

Otantik Şile bezi üretimini yeniden eski canlılığına kavuşturmak için hem Şile halkı hem de Şile Belediyesi yavaş yavaş bazı çalışmalar üzerinde durmaya başlamıştır. Bunlardan biri Bahçeşehir Üniversitesi MYO ile Şile Belediyesi'nin birlikte Avrupa Birliği Hibe Planı için hazırladığı bir projedir. 2008 yılı içinde AB projesi olarak sunulan bu çalışmanın amacı otantik Şile bezini yıllar önceki kalite standartına geri döndürmek ve Şile'deki pekçok işsiz genci istihdam etmektir. Şile'de olması gereken Şile bezi kooperatifinin de bu projeye hayata geçirilmesi planlanmıştır. Fakat proje AB'den kabul görmemiştir.

⁸⁶ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, Kitap Yayın Dağıtım, 2005, s.240.

Ayrıca, Şile Belediyesi 2007-2008 yıllarında Şile bezi ve dokumacılığı hakkında bilgilendirici hiçbir kaynak olmaması sebebi ile kaynak hazırlama girişiminde bulunmuştur. Belediye akademik olarak Haliç Üniversitesi destekli bu çalışmayı bir kitap olarak yayınlamayı planlamaktadır. Bu çalışma sırasında 22.'si düzenlenen Uluslararası Şile Bezi Festivali'nde Haliç Üniversitesi Tekstil Tasarım Bölümü “Orijinal Motiflerle Şile'nin Türküsü” isimli Şile bezi defilesi sunmuştur.

3.1.1. ŞİLE İMKB HALK EĞİTİM MERKEZİ

Halk evlerinin kapatılmasından sonra 1965’de Şile’de faaliyete başlayan Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi halen Şile Merkez’de hizmet vermeye devam etmektedir. 16 yaŐüstü bireylere yaygın eğitim hizmeti vermektedir. Bu hizmetler içinde ‘‘Şile bezi dokuma ve işleme’’ kursları da bulunmaktadır.

Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi’nde Şile bezi dokumacılığı kursu 2 yıl önce eğitime başlamıştır. Kurs, Ekim ayından Mayıs ayına kadar sürmekte ve merkezdeki dokuma atölyesinde 10 adet kamçılı ahşap dokuma tezgahı, 1 bobin sarma makinası, 1 atkı sarma makinası bulunmaktadır⁸⁷. Şile bezi öğretmeni Berna Melek’in verdiği bilgiye göre kursiyerlerin hemen hepsi ev hanımlarından oluşuyor. Berna Melek, hem boş vakitlerini değerlendirmek, hem de kurs sonrası çalışmak isteyenler için en çok tercih edilen kurs olduğunu söylemektedir.

Kurs boyunca dokunan tüm bezler Haziran’ın ilk haftası Merkez’de açılan bir sergi ile satışa sunuluyor. Berna Melek, Şile Merkez’de yapılan otantik Şile bezinin sadece Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi’nde dokunduğunu belirtiyor. Sergide genellikle üzerine işleme ve dokuma sırasında ajur tekniği uygulanan bezler çıkmaktadır.

⁸⁷ Berna Melek, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Şile Bezi Dokumacılığı Kurs Öğretmeni, İstanbul, Şile, Merkez.

3.1.2. ŞİLE TEKSTİL MESLEK LİSESİ

Şile Turizm Meslek Lisesi için kullanılan binanın alt katı 3 sene önce Şile Tekstil Meslek Lisesi atölyeleri için ayrılmıŐ. Günümüzde tek binada iki lise ders vermektedir. Buradaki eğitim Şile bezi dokuması olmak üzere tekstil alanında tüm dalları kapsıyor⁸⁸.

Şile bezi dokuması eğitiminde öğrenciler tarafından genellikle numune boyutlarında bezler dokunuyor. Bu bezler sene sonunda okulda sergilendikten sonra tekrar öğrencilere iade ediliyor. Bu sergide satış olmuyor.

Şile Tekstil Meslek Lisesi dokuma atölyesinde 6 adet kamçılı ahşap el dokuma tezgahı ve 2 adet armürlü (24 çerçeveli) dokuma tezgahı bulunmaktadır.

Resim 32. Şile Tekstil Meslek Lisesi'nin görünümü.

⁸⁸Hseyin Dilek, Şile Tekstil Meslek Lisesi Müdürü.

Resim 33. Şile Tekstil Meslek Lisesi'nin dokuma atölyesinden bir görüntü.

Resim 34. Şile Tekstil Meslek Lisesi'nin dokuma atölyesinden bir görüntü.

3.1.3. ULUSLARARASI ŞİLE BEZİ FESTİVALİ

1985 yılından itibaren Şile Belediyesi tarafından Temmuz ayı sonunda birkaç gün süren kültür ve sanat şenliği düzenlenmektedir. Şile bezinin tanıtımı için 1990'lı yıllar yeni atılım yılları olmuştur. Burada her yıl düzenlenmekte olan (ancak 1996 ve 2003 yıllarında yapılmamış) “Şile Bezi Festivali” ile şenlik ve defilelerin Şile bezinin tanıtımında payları büyüktür⁸⁹. “1992 yılında Şile bezi kültür etkinlikleri çerçevesinde daha kapsamlı bir tanıtım için Beylerbeyi sarayında bile defileler yapılmıştır. Defilede ünlü modacıların Şile bezi ve işlemelerinden modernize ettikleri kıyafetler sunulmuştur”. Defile dışında konser, panel, sergi, söyleşi gibi etkinlikler de yapılmaktadır⁹⁰.

Resim 35. 22. Uluslararası Şile Bezi Festivali afişi.

⁸⁹ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.184.

⁹⁰ Sema Şentürk, **Şile Bezi ve İşlemeleri**, Danışman: Prof. Dr. Mediha Güler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995,s.11.

Resim 36. 23. Uluslararası Şile Bezi Festivali afişi.

Resim 37. 23. Uluslararası Şile Bezi Festivali'nden görüntü.

3.2. KÖYLERDE

Önceki yıllarda sahil köylerinin hepsinde bez dokumacılığı varmış. Bir tek Ağva bucağında yapılmamış. 1998 tarihli bir kaynakta 4 köyde, dar enli olarak 20 adet dokuma tezgahının yılda yaklaşık 219.000 metre Şile bezi ürettiği yazmaktadır. Bunu takip eden birkaç yıl içinde talep azlığından dolayı tezgahlar %50 kapasite ile çalışmaya devam etmiştir⁹¹.

2005 tarihli bir kaynakta 2005 yılında 3 köyde Şile bezi üreten 10 tezgah olduğu belirtilmiştir. İmrenli ve Bozgoca köyleri dışında sadece Kabakoz köyünde ahşap el dokuma tezgahı kalmıştır. 2003 yılında çeyrek kapasiteyle 30.000 metre Şile bezi üretilmiştir⁹².

Artık köylerde Şile bezi üretimi yapan biri Kabakoz'da, biri İmrenli köyünde bulunmak üzere 2 dokumacı kalmıştır.

Kabakoz'da yaşayan Nahide Hanım evinde ayırdığı bir odada ahşap bir tezgahta dokumaya devam ediyor. 1990'lı yıllarda Kabakoz'da 8 tane Şile bezi atölyesi varmış. Bu kişilerden dokumaya devam eden Nahide Hanım şu anda ihtiyaca göre değişen her türlü boyutta dokuma yapabildiğini söylüyor.

İmrenli köyünde yaşayan Mehmet Akgün de evinin alt katını atölye olarak kullanıyor. Atölyesinde 1 adet dar enli dokuma yapan, 2 adet 1 metre eninde dokuma yapabilen toplam 3 adet yarı otomatik dokuma tezgahı , 1 adet bobin sarma makinası, 1 adet 160 bobinlik cağlık, 1 adet masura sarma makinası bulunuyor.

⁹¹ T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren; Rıdvan Kozak, **Şile (Doğal Tarihi ve Kültürel Yapısı, Sosyo-Ekonomik Analizi ve Gelişme Stratejileri)**, İstanbul, Mataş Matbaacılık,1998, s:256.

⁹² T.Ahmet Ertek; E.Nabi Evren, **Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi**, İstanbul, GüvenYayın Dağıtım, 2005, s.240.

Atölyedeki gürültüden dolayı bir kulağında işitme sorunu oluşan Mehmet Usta 1974'te çırak olarak dokumacılığa başlamış. 1986'da ise kendi atölyesini kurmuş. O da Buldan bezinin Şile bezi adı altında satılmasından oldukça rahatsız olduğunu belirtiyor. Hatta bu sebepten dolayı Şile Gündem gazetesine şöyle bir ilan vermiş: “Şile bezini taklit eden Buldanlılar, Buldan bezini Şilemizde Şile bezi olarak pazarlıyorlar. Bu da biz Şileli imalatçıları etkiliyor. Şile'deki butiklerimiz, dükkanlarımız Buldan bezini alıp Şile bezi diye halka satıyorlar. Tabii ki satmak suç değil, yalnız Şile bezini Şile bezi diye, Buldan bezini Buldan bezi diye satsınlar ki halk Şile bezinin güzelliklerini ve özelliklerini görsün.”

Ayrıca, Mehmet Usta, Buldan bezinde sadece atkıda çok bükümlü iplik kullanılmasının dokumada kolaylık sağladığı ve bu yüzden daha ucuza mal olduğunu, halbuki otantik Şile bezinin hem çözüde hem atkıda çok bükümlü iplikler ile el tezgahlarında dokunmasının daha zor olduğunu söylüyor. Fakat kullanım açısından da diğerlerine göre daha sağlam ve uzun ömürlü olduğu için fiyat olarak esnafa pahalı geldiğini de sözlerine ekliyor⁹³.

“2007 yılında Şile bezi üretimini yeniden canlandırmak için Şile Belediye Başkanı Can Tabakoğlu köy projesi kapsamında Şile bezinin üretimini arttırmak için köylere haber salıp, isteyene bedava ahşap tezgah dağıtacağını duyurmuş. 50 küsur köyden 160 kişi tezgah istediğini belirtmiş.

Şile'de Buldan bezinin daha gözde olmasının en büyük sebeplerinden biri atölyelerin yaşlılık ve ölüm nedeniyle kapanması bu projedeki amacı belirlemiş. Ancak yeni nesil de Buldan bezi ile rekabet edemeyince atölyelerini kapatmak zorunda kalmış⁹⁴.

⁹³ Mehmet Akgün, Şile Bezi Dokuma Ustası, İstanbul, Şile, İmrenli Köyü.

⁹⁴ “Şile Bezi”, **Şile Gündem Gazetesi**, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 28.08.2007, s.2.

SONUÇ

İstanbul'un en eski ilçelerinden biri olan Şile, Şile beziyle adını dünyaya duyurmuştur. Şile'de halkın geçim kaynaklarından biri olan Şile bezi dokumacılığının ihtiyaçtan üretilmeye başladığı, fakat tam olarak hangi tarihte ortaya çıktığı bilinmemektedir. Söylenen 150 yıldır Şile bezinin dokunuyor olmasıdır.

Cumhuriyet döneminde ketencilik ve keten Şile bezi dokumacılığı yapıldığı bilinmektedir. Sonraki yıllarda keten üretiminin zorluğu sebebi ile pamuk ipliğe geçilmiştir. Şile ilçesinde el dokuma tezgahlarında dokunan Şile bezinin dışındaki bezlerin hiçbiri Şile bezi sayılamaz. Şile bezinin özelliğini veren zaten Şile'dir. Ahşap el tezgahlarında dokunduktan sonra, Şile denizinin suyuyla yıkanıp, kumlarında kurutulmasıyla sağlam ve uzun ömürlü olabilir.

Günümüzde ise bu bahsettiğimiz otantik Şile bezi hiç kalmamıştır. Artık denizin kirlenmesi sebebi ile musluk suyu kullanılmaktadır. Diğer bir sebep ise üreticilerin bir bir yok olmasıdır. Esnafların pahalı diye Şile bezini satın almaması, geride kalan tüm dokumacılara atölyelerini kapattırıştır. Geriye kalan dokuma ustaları da yaşlılık ve hastalık nedeni ile dokumayı bırakmışlardır. Sonuç olarak baktığımızda otantik Şile bezi gün geçtikçe yok olmaya yüz tutmuştur. Artık Şile bezi diye satılanların büyük bir kısmı seri üretim olarak Şile dışında üretilen bezlerdir.

Bu nedenler yüzünden Şile Belediyesi son üç yıldır bu konu üzerinde çalışmalar başlatmıştır. Şile'de 150 yıldır varolan bu sanat dalıyla ilgili bir müze oluşturulmalıdır. Şile Belediyesi bu konu üzerinde de bir çalışma yürüttüğünü belirtmiştir. Ayrıca otantik Şile bezini üretmek için deniz suyunun temizlenmesi ya da temizlenmiş deniz suyu havuzu oluşturulması; Şile kumunun içerdiği elementlerin bez üzerindeki etkisinden dolayı kumun rahat kullanılması için kum havuzu gibi fikirler de düşünülmektedir.

Tabii hepsinden önce Şile bezi dokumacıları yetiştirmek hatta bir kooperatif kurulması öncelikli olmalıdır.

Şile'nin en kalabalık olduğu yaz aylarında yerli turistin yanında yabancı turistte ilçeyi ziyaret eder. İlçedeki motel ve otellerde otantik Şile bezini tanıtan belli köşeler düşünülebilir. Ayrıca tamamen Şile'ye özgü olan bu bezin patenti alınabilir ve bilimsel olarak bir çalışma hazırlanabilir. Bu konuda ve bazı tekstil birlikleriyle işbirliği yapıp Şile bezinin marka olarak kabullendirilmesi fikri de Şile Belediyesi'nin hedefleri arasındadır.

KAYNAKÇA

- ANONYMOUS, “4.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, **Dokuma Giyim Sektörü**, Cilt:1, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1976.
- ANONYMOUS, “Cemil İpekçi Yine En Gözde”, **Hürriyet Gazetesi**, 11.11.2001,s.2.
- ANONYMOUS, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul Sanayii”, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt:6, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1983, s:3924-3927.
- ANONYMOUS, “Dokumacılık”, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt:13, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1966, s:468-471.
- ANONYMOUS, “Halkımızı Dinleyelim”, **Bülten Şile**, Yıl:1, Sayı:4, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2008, s:2.
- ANONYMOUS, “İstanbul İli”, **Türkiye Mülki İdare Bölümleri, Belediyeler ve Köyler**, Seri:2, Sayı:5, Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, 1977, s:420-426.
- ANONYMOUS “Şile”, İstanbul, **İstanbul İl Yıllığı**, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayınları, 1973, s:113-115.
- ANONYMOUS , “Şile”, **Meydan Larousse Ansiklopedi**, Cilt.18, İstanbul, Sabah Grubu Yayınları, s.528.
- ANONYMOUS, “Şile Bezi”, **Şile Gündem Gazetesi**, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 28.08.2007, s.2.
- ANONYMOUS, Şile Dokumacılar Küçük San’at Kooperatifi Statüsü, İstanbul, Marifet Basımevi, 1943.
- ANONYMOUS, Şile Dokumacılar Küçük San’at Kooperatif Şirketinin Esas Mukavelenamesi, İstanbul, Marifet Basımevi, 1945.
- ANONYMOUS , “Şile Tarihi”, **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007, s:74-75.
- AKGÜN, Mehmet, Şile Bezi Dokuma Ustası, İstanbul, Şile, İmrenli Köyü.

- AKSEL, Atilla, “Şile İlçesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:7, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,1994.
- ATALAYER, Günay, “Buldan Bezi”, **III.Ulusal Tekstil Sempozyumu**, Bursa, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 1986, s:8-9.
- ATLIHAN, Şerife, **Tekstil Sanatı Tarihi Ders Notları**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2001.
- AYTAÇ, Çetin, **El Dokumacılığı**, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 1989.
- BAHRİYELİ, Burhan; Başak Badur ÖZKENDİRCİ, **Kumaş Yapı Bilgisi Ders Notları**, İstanbul, 2009.
- BARIŞTA, Örcün, **Türk El Sanatları**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.
- BAŞER, İnci, **Elyaf Bilgisi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992.
- BAYKAN, Suna; ŞANLI, Nedime; Şadan TOKYÜREK, **Ev Yönetimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002.
- BERKOL, Ceyhan, **Geçmişten Günümüze Anadolu’da Keten Dokumacılığı**, Danışman: Prof. Dr. Günay Atalayer, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008.
- BİRGÜL, Nahide, Şile Bezi Dokumacısı, İstanbul, Şile, Kabakoz Köyü.
- ÇAKIR, Zehra, “Dokumasından Oyasına, Tezgahından Kasnağına Şenlikli Şile Bezi”, **Cumhuriyet Dergi Pazar Eki**, Sayı:178, İstanbul, Cumhuriyet Matbaacılık, 1989, s:12-13.
- ÇEBİÇCİ, CAFER, **Pamuklu Dokuma Kumaşların Mercerizasyon Çalışma Şartlarının Belirlenmesi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tekstil Mühendisliği Anabilim Dalı, s:5.
- ÇÖREKÇİOĞLU, Mustafa, “Havlü Üretiminde İhtiyaç Duyulan İplik Miktarının Daha Etkin Planlaması”, **V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu**, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2005, s: 32.
- DİLEK, Hüseyin, Şile Tekstil Meslek Lisesi Müdürü.
- DÖLEN, Emre, “Dokumacılık”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:3, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994, s:84-88.

- DÖLEN, Emre, **Tekstil Tarihi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, 1992.
- DÖLEN, Emre, **Tekstil Teknolojisinin Tarihsel Gelişimi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, 1989.
- EMRE, Gültekin, **Türk Edebiyatında Berlin**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- ERDOĞAN, Zeynep, **Buldan Dokumacılığı ve İlçede Üretilen Düz Dokumaların Bazı Özellikleri Üzerinde Bir Araştırma**, Danışman: Prof.Dr. Mustafa Arlı, Ankara, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,1996.
- ERTEK, T.Ahmet; E.Nabi, EVREN, **Bir Coğrafi Alan Analizi : Şile İlçesi**, İstanbul, Kitap Yayın Dağıtım, 2005.
- ERTEK, T.Ahmet; E.Nabi, EVREN; KOZAK, Rıdvan, **Şile**, İstanbul, Mataş Matbaacılık, 1998.
- GÖZEN, Sabih, “Şile Bezi”, **Sanat Dünyamız Dergisi**, Sayı:9, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1977, s:32-40
- GÜNYOL, Hande, **Kuzeybatı Anadolu’da El Dokumacılığı ve Dokumacılık Geleneğinin Kaynakları**, Danışman: Prof. Dr. Kerim Silivri, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- HOLTAY, Şevket, “Ketencilik Hakkında”, **Mensucat Meslek Dergisi**, Cilt:16, Sayı:6, İstanbul, Meslek Yayınları ve Matbaacılık, 1963, s:255-256.
- KARAOĞLAN, Güliz, “Karadeniz’de Bir Köy Var Yakında”, **www. modaxa. com**, 04 Ekim 2007
- KÖSEOĞLU, Mustafa, “Pamuk Elyafının İplikçilik Bakımından Mühim Olan Karakteristikleri”, **Mensucat Meslek Dergisi**, Cilt:16, Sayı:8, İstanbul, Meslek Yayınları ve Matbaacılık, 1963, s:367-372.
- KURU, Aysin Deniz, Şile Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü.
- MELEK, Berna, Şile İMKB Halk Eğitim Merkezi Şile Bezi Dokumacılığı Kurs Öğretmeni, İstanbul, Şile, Merkez.
- NERGİS UYGUN, Banu, **İplik Teknolojisine Giriş**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 2008.

- ÖZARSLAN, Sevinç, “Şile’nin Köyleri Artık Uzak Değil”, **Zaman Gazetesi Cumaertesi**, İstanbul, Feza Gazetecilik, 18 Ağustos 2007.
- SOYSALDI, Ayşen, “Geleneksel Türk El Dokumaları ile Üretilen Turistik Amaçlı Hediyelik Ürünlerde Kalitenin Önemi ve Örnek Ürünler”, **Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1997.
- ŞAHİN TAŞKIN, Neşe; Fatma, DEMİREL, **Kumaş Yapı Bilgisi 1-2-3 Ders Notları**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2001.
- ŞENTÜRK, Sema, **Şile Bezi ve İşlemeleri**, Danışman: Prof. Dr. Mediha Güler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- ŞİMŞEK, Ahmet Seyfettin, **Mensucat Öyküleri**, İstanbul, Öztürk Basımevi, 1973.
- ŞİMŞEK, Ahmet Seyfettin, “Şile Bezi (Şila)”, **Mensucat Meslek Dergisi**, Cilt:27, Sayı:3, İstanbul, Meslek Yayınları ve Matbaacılık, 1974, s:109-111.
- TABAN, Süleyman , Şile Esnafı, Eski Şile Bezi Dokumacısı, İstanbul ,Şile, Merkez.
- TANER, Necdet, “Şile Bezi”, **Şile Dergisi**, Sayı:1, İstanbul, Şile Belediyesi Yayınları, 2007, s:98.
- TANRISEVEN, Ahmet, Türkiye’de Pamuk Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Çalışmalar, **Türkiye VI. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri 24-25 Nisan 2003**, Antalya.
- UĞURLU, Aydın, “Geleneksel Dokuma Sanatlarında Devamlılık Süreci ve Evrenselleşme Sorunu”, **2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal, ve Ekonomik Boyutu: Sempozyum Bildirileri**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- UĞURLU, Aydın; Servet Senem, UĞURLU, “Yörenin Kültürel Kimliği Olarak Buldan Bezi”, **Buldan Sempozyumu 23-24 Kasım 2006**, Pamukkale Üniversitesi, 2006, s:275-280.
- YAĞAN, Şahin Yüksel, **Türk El Dokumacılığı**, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1978.
- YAKARTEPE, Mehmet; Zerrin, YAKARTEPE, **T.K.A.M. Tekstil Teknolojileri – Elyaf’tan Kumaş’a**, İstanbul, T.K.A.M. Tekstil Konfeksiyon Araştırma Merkezi, 1995.

YILMAZ, Nuray; Elvan, ANMAÇ, **Basit Yapılı Dokuma Örgüleri**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 2000.

HARİTA LİSTESİ

Harita.1: Şile İlçesi. (ANONYMOUS ,“Şile”, İstanbul, İstanbul İl Yıllığı, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayınları, 1973, s.115.)

Harita.2: Şile Bezi dokumacılığı yapılan Şile köyleri. (ERTEK, T.Ahmet; E.Nabi, EVREN, Bir Coğrafi Alan Analizi :Şile İlçesi, İstanbul, Kitap Yayın Dağıtım, 2005, ek-1.)

Harita.3: Türkiye’de keten üretimi yapılan şehirler.

GRAFİK LİSTESİ

Grafik.1: Türkiye’de pamuk alan, üretim ve gelişimi. (TANRISEVEN, Ahmet, Türkiye’de Pamuk Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Çalışmalar, Türkiye VI. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri 24-25 Nisan 2003, Antalya, s:38).

RESİM LİSTESİ

Resim.1: Haşılama öncesi pamuk batmanı.

Resim.2: Batmandan çıkan pamuk çilesi.

Resim.3: Döner Sehpa (Elemne).

Resim.4: Denizli’den hazır halde gelen bobine sarılmış çok bükümlü pamuk ipliği.

Resim.5: Çıkrık ve kelebe.

Resim.6: Şile Kabakoz Köyünden Nahide Birgül çıkrık ve kelebe ile çözgü ipliği hazırlarken.

Resim.7: Mehmet Akgün'ün atölyesinde bobin sarma makinesi.

Resim.8: Mehmet Akgün'ün atölyesinde ki çözgü levendi ve arkada cağlık.

Resim.9: Mehmet Akgün'ün atölyesindeki atkı ipliği sarma makinesi.

Resim.10: Şile, Kabakoz köyü, Nahide Birgül'ün dokuma tezgahı.

Resim.11: Şile, Kabakoz köyü, Nahide Birgül'ün dokuma tezgahı.

Resim.12: Şile, Merkezdeki Şile Tekstil Meslek Lisesi'nde kullanılan dokuma tezgahı.

Resim.13: Şile, Merkezdeki Şile Tekstil Meslek Lisesi'nde kullanılan dokuma tezgahı.

Resim.14: Şile, Merkezdeki Şile Halk Eğitim Merkezi'ndeki dokuma tezgahları.

Resim.15: Şile, Merkezdeki Şile Halk Eğitim Merkezi dokuma tezgahından görüntü.

Resim.16: Mehmet Akgün'ün atölyesindeki geniş enli dokuma yapan yarı otomatik tezgah.

Resim.17: Mehmet Akgün'ün atölyesindeki geniş enli dokuma yapan yarı otomatik tezgah.

Resim.18: İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde yaptığı yıkama havuzu.

Resim.19: İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde kurutma ipleri.

Resim.20: İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde kumaşları ölçüp, paketlemesi.

Resim.21: İmrenli köyündeki Mehmet Akgün'ün bahçesinde kumaşları ölçüp, paketlemesi.

Resim.22: Kenarlarına simli çözgü eklenmiş ince Şile bezi.

Resim.23: Renkli atkı ipliği kullanılmış Şile bezleri.

Resim.24: Şile'de Şile bezi işlemeciliğinde en çok kullanılan motifler ve isimleri. (KURU, Aysin Deniz, Şile Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü.)

Resim.25: Şile'de Şile bezi işlemeciliğinde en çok kullanılan motifler ve isimleri. (KURU, Aysin Deniz, Şile Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü.)

Resim.26: Balıkçı mekiği ile tezgahtaki Şile bezine ajur deseni yapılırken.

Resim.27: Ajur desenli Şile bezi.

Resim.28: Ajur desenli Şile bezinin yakından görüntüsü.

Resim.29: Ajur desenli bir Şile bezi örneği.

Resim.30: Cemil İpekçi'nin Levni 2001 adlı defilesinden bir görüntü. (ANONYMOUS, "Cemil İpekçi Yine En Gözde", Hürriyet Gazetesi, 11.11.2001, s.2.)

Resim.31: Erol Albayrak'ın "Shile Yaz Koleksiyonu" defilesinden bir görüntü. (ANONYMOUS, "Modacı Erol Albayrak: Aynı Gaye İçin Çalışıyoruz", www.ismek.ibb.gov.tr/haberler/roportaj, 29.12.2004.)

Resim.32: Şile Tekstil Meslek Lisesi'nin görünümü. (DİLEK, Hüseyin, Şile Tekstil Meslek Lisesi Müdürü.)

Resim.33: Şile Tekstil Meslek Lisesi'nin dokuma atölyesinden bir görüntü.

Resim.34: Şile Tekstil Meslek Lisesi'nin dokuma atölyesinden bir görüntü.

Resim.35: 22. Uluslararası Şile Bezi Festivali afişi. (www.sile.bel.tr.)

Resim.36: Uluslararası Şile Bezi Festivali afişi. (www.sile.bel.tr.)

Resim.37: 23. Uluslararası Şile Bezi Festivali'nden görüntü.

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil.1: Bir keten bitki gövdesinin enine kesiti. (BAŞER, İnci, Elyaf Bilgisi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992,s.48.)

Şekil.2: Bir pamuk bitkisinin enine kesiti. (BAŞER, İnci, Elyaf Bilgisi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.39.)

Şekil.3: Döner sehpa (kelebe). (AYTAÇ, Çetin, El Dokumacılığı, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 1989, s.183.)

Şekil.4: Düz dokuma tekniği şeması. (ÇÖREKÇİOĞLU, Mustafa, "Havlu Üretiminde İhtiyaç Duyulan İplik Miktarının Daha Etkin Planlaması", V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2005, s: 32.)

Şekil.5: Mekik. (AYTAÇ, Çetin, El Dokumacılığı, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 1989, s.146.)

Şekil.6: Bezayağı örgüsü raporu B1/1.

Şekil.7: Şile’de kullanılan kamçılı tezgah. (YAĞAN, Şahin Yüksel, Türk El Dokumacılığı, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1978, s.177.)

Şekil.8: Kamçılı dokuma tezgahının parçaları. (AYTAÇ, Çetin, El Dokumacılığı, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 1989, s.188.)

Şekil.9-10-11-12-13-14-15: 9- Düz iğne işlemi ve bitmiş görüntüsü., 10-Verev iğne işlemi ve bitmiş görüntüsü., 11-Kesme ajur işlemi ve bitmiş görüntüsü., 12- Balık sırtı işlemi ve bitmiş görüntüsü., 13- Civan kaşı işlemi ve bitmiş görüntüsü., 14-Hasır iğne işlemi ve bitmiş görüntüsü., 15- Ciğer deldi işlemi ve bitmiş görüntüsü. (ŞENTÜRK, Sema, Şile Bezi ve İşlemeleri, Danışman: Prof. Dr. Mediha Güler, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, 1995, s.37-40.)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Keten lifinin kimyasal yapısı. (BAŞER, İnci, Elyaf Bilgisi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.51.)

Tablo 2: Pamuk lifinin kimyasal yapısı. (BAŞER, İnci, Elyaf Bilgisi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992, s.43.)

Tablo 3: Şile’de köyler ve merkezde dokunan Şile bezi özellikleri

Tablo 4: TSE’de iki standarda ayrılan Şile bezinin yapısal özellikleri. (YAKARTEPE, Mehmet; Zerrin, YAKARTEPE, T.K.A.M. Tekstil Teknolojileri – Elyaf’tan Kumaş’a, İstanbul, T.K.A.M. Tekstil Konfeksiyon Araştırma Merkezi, 1995, s.1619.)

SÖZLÜK

BATMAN: Çileler halinde hazırlanmış ipliklerin hepsinin birbirinin içinden geçirilmek suretiyle oluşturulan çilelerin toplamıdır.

ÇİRİŞ: Kaynayan suya un eklenerek yapılan karışımdır. Bu karışıma, dokumada kullanılacak iplikler çileler halinde daldırılır. Bu işleme de “çirişleme” denir. Bu işlem sayesinde iplik sürtünmelere karşı dayanıklılık kazanır.

DEVERE: Çözü makinesinde, çözgü ipliği bobinlerinin desen ve renk sırasına göre yerleştirildiği cağlık’a Şile’de verilen diğer bir isim.

DÜZEN: Ahşap el dokuma tezgahına verilen isim.

KÜCÜ: Gücü teli.

KALEM: Çözgü ve atkı hazırlamada kullanılan masuraya verilen ad.

KAMÇI: Mekiğin basit bir düzenleme ile daha hızlı atılmasını sağlayan çekme kolu.

KELEBE: Çözgü hazırlamada kullanılan döner sehpaye verilen isim.

KELEP: Çile halindeki iplik.

KİREÇ KAYMAĞI: Sönmüş kireç üzerinden klor gazı geçirilerek elde edilir. Klor kokusunda beyaz bir tozdur ve kalsiyum hipoklorit diye de bilinir. Suyu karıştırıldığında, açığa çıkan klor ve oksijen kumaşları beyazlatmaya yarar.